Integrera offentlig konst och planering!

Analys- och samarbetsmetod samt fallstudie Eskilstuna och Uddevalla

Marie Arkebäck & Frida Sjöblom
Examensarbete 20 p
Blekinge Tekniska Högskola
Magisterprogrammet i Fysisk planering
2005

Förord

Examensarbetet omfattar 20 poäng och är utfört under Sektionen för Teknokultur, Humaniora och Samhällsbyggnad, programmet Fysisk Planering. Examensarbetet avslutar utbildningen på 180 poäng som leder till en Teknologie Magister i Fysisk planering.

Handledare: Anders Törnqvist, professor i Fysisk Planering
Biträdande handledare: Annika Ekdahl, universitetsadjunkt
Examinator: Anita Larsson, universitetslektor

Ett stort Tack till alla intervjuade tjänstemän i Eskilstuna, Uddevalla, Uppsala, Stockholm och Gotland samt konstnären Birgitta Nordström, vilka tillsammans möjliggjorde detta arbete. Tack även till er som ställt upp som fotografer och datasupportrar, framför allt tack till Per Asserup, Mondésir Mondélus, Jonas Carlsson och Max Hult. Vi vill även rikta ett särskilt tack till våra handledare Anders och Annika som med sina skilda kunskaper inom ämnet har guidat oss rätt vid de tillfällen då vi tappat den röda tråden.

Marie Arkebäck
Göteborg 2005-03-24

Frida Sjöblom
Eskilstuna 2005-03-24

Innehållsförteckning

Sammanfattning 5

Inledning 7
Bakgrund 7
Syfte 7
Frågeställning 7
Avgränsning 7
Metod och tillvägagångssätt 8
Läshänvisning 8

Det offentliga rummet 9
Vad innebär det offentliga rummet? 10

Den offentliga konsten 15
Vad är konst? 16
Den offentliga konstens utveckling från 1700- talet till idag 17
Den offentliga konstens betydelse 23

Interaktion konsten- rummet 27
Samspelet konsten- rummet 28

Den offentliga konsten - från idé till genomförande 33
Statens konstråd 34
Kommunens roll och ansvar 34
Hur olika kommuner arbetar med den offentliga konsten 36
Hur kommuner bör arbeta med den offentliga konstens beslutsprocess 42

Vår analys- och samarbetsmetod 47
Varför en analys- och samarbetsmetod? 48
Målen för vår metod 49
Presentation av kända stadsanalysmetoder 49
Presentation av vår analys- och samarbetsmetod 57
Fallstudie Eskilstuna och Uddevalla 64

Slutsats 83

Källförteckning 85

Arkebäck & Sjöblom 2005

Sammanfattning

Konst finns överallt i våra städer. Oavsett om det är kungastatyer, väggmålningar eller videoprojektioner så påverkar konsten och berör. Konsten har även betydelse för stadens image, individens trygghetskänsla och hur stadsmiljön upplevs. Det är kommunen som ansvarar för att den fysiska miljön har estetiska värden och det är planerarens och arkitektens uppgift att utforma denna miljö. Arkitekturen och konsten ska tillsammans bygga upp och binda samman detaljer till en helhet. Traditionellt arbetar planeraren/arkitekten och konstnären var och en för sig. Vi tycker att det är hög tid att omvärdera vad arkitekturens och konstens arbetsfält kan innebära. Ett samarbete mellan professionerna som grundar sig på nytänkande, istället för de traditionella uppfattningarna om konst och arkitektur, kan utmynna i att invanda mönster bryts och nya banor prövas. En ny syn på konsten och en ny sorts konst blir verklighet! För att detta ska kunna realiseras behövs ett verktyg, en metod, där konsten och den övriga fysiska miljön möts i nya och spännande föreningar som tilltalar, ger spänning och bildar vackra rum som ger invånarna något att vara stolta över.

Därför är syftet med examensarbetet att arbeta fram en metod så att den offentliga konsten i högre grad kan integreras i den kommunala planeringen och stadsbyggandet, samt att tillämpa denna metod i fyra fallstudier.

Utifrån litteratur inom ämnet offentligt rum och offentlig konst har vi skapat oss en uppfattning om vad begreppen står för, vilka behov och möjligheter som finns samt hur dessa kan interagera för att berika varandra. Dessa litteraturstudier har resulterat i en konstteoretisk ansats som tar upp problematiken om vad offentlig konst är och om den offentliga konsten kan/bör styras. Vi har genom intervjuer undersökt hur kommunerna Eskilstuna, Uddevalla, Gotland, Stockholm och Uppsala arbetar med den offentliga konstens beslutsprocess. Intervjuerna gav oss tillräckligt med information för att utveckla ett arbetssätt, en metod som kommunen kan arbeta efter för att bättre kunna integrera konsten i planeringen samt kunna belysa konsten från nya synvinklar och förtydliga dess betydelse i det offentliga rummet.

Vi har kommit fram till att kommuner kan arbeta på flera sätt för att fastställa den offentliga konstens beslutsprocess och målsättningar. Kommunen kan upprätta en separat konstplan eller integrera konstfrågor i översiktsplanen, fördjupad översiktsplan eller gestaltningsprogram som beskriver övergripande mål och strategier för den offentliga konsten. Dock bör den offentliga konstens beslutsprocess och ansvarfördelning bestämmas i ett separat dokument som antagits av kommunfullmäktige. Oavsett i vilka dokument som beslutsprossen fastställs ska kommunen;

- skapa intresse och engagemang hos beställare och politiker
- samarbeta över förvaltningsgränser, med privata sektorn och Statens konstråd
- fastställa enprocentsregel och/eller ett fast anslag som omfattar både byggnader och allmänplatsmark
- föra ett tidigt och aktivt samarbete med en konstnär under beslutsprocessen

Interaktionen mellan konst och planering, konst och rum är dock något som ovanstående punkter inte helt kan förbättra. Att konstnären får komma in tidigt i beslutsprocessen underlättar till viss del interaktionen, men vi anser att det behövs något ytterligare, en analys- och samarbetsmetod. Metoden beskriver och analyserar konstens och rummets behov och möjliga utveckling samt är ett forum för samarbete mellan berörda parter. Analys- och samarbetsmetoden består av sex steg som alla analyserar olika nivåer, från staden som helhet till rummet och konstverket i detalj. Metodens steg och dess underrubriker är utformade så att de lätt ska kunna anpassas till skilda förhållningssätt.

Steg I	Övergripande stadsanalys
Steg II	Rumsinventering
Steg III	Rumsanalys
Steg IV	Behov och målformulering
Steg V	Värdering av konstverket i interaktion med rummet
Steg VI	Konstprogram

Analys- och samarbetsmetoden används när kommunen får ett verk eller pengar donerat eller när pengar frigörs genom enprocentsregeln eller ett fast anslag. De två första stegen utgör en permanent grund för metodens kommande steg. Steg I *övergripande stadsanalys*, innebär en översiktlig analys över hela staden eller valt analysområde. Steg II *rumsinventering,* är en inventering av möjliga rum som kan förstärkas med hjälp av offentlig konst. Steg II kan därför ses som en inspirationskälla eller prioriteringslista för möjliga platser där ett fortsatt arbete med offentlig konst kan/bör ske. Steg III *rumsanalys* ska genomföras då kommunen valt ett rum att arbeta vidare med. Steget innefattar en mer detaljerad beskrivning av rummet och kan utföras tillsammans med steg IV *behov och målformulering,* som beskriver de behov och tillgångar som finns i rummet. Steg V *värdering av konstverket i interaktion med rummet,* innebär en analys av konstverket och rummets samspel. Då

kommunen och andra berörda parter har valt konstverk och rum genomförs steg VI *konstprogram*, som bestämmer hur förverkligandet av konstverket ska gå till.

För att undersöka hur vår analys- och samarbetsmetod fungerar genomförde vi fyra fallstudier i städerna Eskilstuna och Uddevalla, där metodens steg I och II utfördes. Valet att bara genomföra steg I och II beror på att i steg III startar samarbetet med andra professioner och i detta steg har även en donation eller finansiella möjligheter blivit aktuella. Det skulle därför bli fiktivt att genomföra metodens övriga steg utan ett verkligt projekt.

Efter genomförda fallstudier kom vi fram till att metodens båda grundläggande steg kan utan svårigheter utföras i de skilda stadsstrukturerna. Metoden lyfter fram olikheterna och specialiteterna för respektive område och dess rum.

Vi anser att vår analys- och samarbetsmetod kan innefattas i kommunens arbete och beslutsprocess då den flexibelt kan hjälpa till i olika situationer som kan uppkomma. Vår analys- och samarbetsmetod består av många viktiga komponenter som utgörs av frågor och punkter som är av vikt både för den offentliga konsten och för det offentliga rummet. Att olika professioner tillsammans analyserar både konst och rum gör att vår metod på ett unikt sätt ger möjligheten för konst och planering att integrera och interagera. Metoden blir ett ännu starkare verktyg då det sammanför olika kommunala enheters kompetens, vilket är grunden för att attraktiva offentliga rum ska kunna skapas.

Vi har genom vårt examensarbete tagit fram en mall och en grundstomme som kommuner kan grunda sin beslutsprocess på. Vårt examensarbete är således enbart en början, ett förslag på en förändring, som kommuner sedan kan ta till sig och fortsätta att utveckla efter sina specifika förhållanden. Varje kommun med liknande problem som Eskilstuna och Uddevalla bör sitta ner och titta igenom sin organisation av förvaltningar och bilda eller ombilda en konstkommitté för att få igång samarbete och dialog.

Vi vill även belysa att det inte behöver finnas en motsättning mellan ekonomiska och konstnärliga aspekter. Bra konst behöver inte vara dyr och när konstnären kommer in tidigt i planeringsskedet kan kostnaderna för konsten minska ytterligare. Alla inblandade i beslutsprocessen måste förstå att det inte finns en snabb och omedelbar koppling mellan ekonomisk utveckling och satsningar på konst i offentlig miljö, utan att det handlar om långsiktiga investeringar. Planering och konst måste gå hand i hand för att bidra till önskad utveckling i kommunen!

Inledning

Bakgrund

Sveriges kommuner ansvarar för att den fysiska miljön har estetiska värden så att invånarna ska trivas med sin omgivning. (Westerlund 2002, s. 7) De estetiska värdena i ett offentlig rum kan bland annat höjas av offentlig konst. Den offentliga konsten i dag är ett omdiskuterat och hett ämne inom samhällsdebatten, då den traditionella konstsynen är under upplösning. Diskussionen berör vilka kriterier som avgör vad som kan klassas som konst, något som tidigare avgjordes av att verket ansågs vackert och estetiskt. Idag finns inga fasta kriterier utan det är ofta konsteliten, konstvärden, som avgör vad som är konst, allt kan vara konst och ”allt är möjligt”. Denna förändring inom konsten lämnar en öppning för förändringar, som vi planerare bör ta till vara.

Även den offentliga konstens utseende har förändrats mycket under åren och arkitekt Gunnar Lidfeldt (1999) påpekar att det i dag finns ett modernt och nytt sätt att se på vår offentliga konst, nämligen att konsten berikar upplevelsen av staden, platsen, torget, gatan och parken. Lidfeldt och flera med honom påpekar dock att det finns en brist av samspel mellan miljö och konstverk och att placeringen av offentlig konst inom kommunerna oftast sker slumpmässigt och inte genomtänkt. För att arbetet med den offentliga konsten ska bli genomtänkt så gäller det att se till mer än den specifika platsen, det gäller att se hela det offentliga rummet så att konstverket blir en del av helheten. Ytterligare problem som kan finnas inom kommuner är att fasta riktlinjer saknas för hur beslutsprocessen rörande offentlig konst ska utföras samt att samarbetet mellan förvaltningarna ofta är bristfällig. Konstnären kopplas många gånger in sent eller aldrig i beslutsprocessen och alltför få kommuner använder sig av den rekommenderade enprocentsregeln eller av ett fast anslag.

Gunnar Lidfeldt (1999) har under flera år som stadsarkitekt i Gävle arbetat med att placera konst i det offentliga rummet och han saknar en vedertagen metodik, en form av stadsbildsanalys som hjälpmedel vid denna placering. Han menar att placeringen av konst behöver en strukturerad programbeskrivning som ger goda gestaltningsförutsättningar samt som underlättar beslutsprocessen. Han anser att innehållet i en sådan bör beskriva syftet med konsten, vad som bör förstärkas på platsen, platsens historia, själ, framtid, tillgänglighet och dess relation till stadsstrukturen. Nils-Henry Mörck, konstnär och före detta rektor på högskolan för design och konsthantverk i Göteborg, tror att det i framtiden kommer att skapas offentlig konst som mer kommer att gripa in i själva stadsbyggandet. (Törsäter 1997) Med detta som bakgrund, tycker vi att det finns ett behov av att utveckla förståelsen för konsten och ett nytt arbetssätt för att införliva den offentliga konsten både i planeringen, andra instanser inom kommunen samt hos medborgare.

Vi ser det därför som viktigt att genom detta examensarbete undersöka hur olika kommuner idag arbetar med den offentliga konsten för att sedan utveckla ett arbetssätt, en metod, som kommunen kan arbeta efter för att kunna integrera konsten i planeringen samt belysa konsten från nya synvinklar och förtydliga dess betydelse i det offentliga rummet.

Syfte

Syftet med examensarbetet är att arbeta fram en metod så att den offentliga konsten i högre grad kan integreras i den kommunala planeringen och stadsbyggandet, samt att tillämpa denna metod i fyra fallstudier.

Frågeställning

Hur arbetar olika kommuner med konst i den offentliga utemiljön?

På vilket sätt arbetar kommunerna Eskilstuna och Uddevalla med konst i den offentliga utemiljön och hur kan dessa processer utvecklas?

Vilka stadsanalyser kan vi utgå ifrån och vilka element i analyserna är av värde för att kunna utforma en analysmetod som kan användas så att den offentliga konsten integreras i den kommunala planeringen?

På vilket sätt och varför kan en sådan metod innefattas i en beslutsprocess och leda till att konsten integreras i det offentliga rummet? Vad kan den framtagna metoden ge för resultat i Eskilstuna och Uddevalla?

Avgränsning

Vi har valt att avgränsa oss till konst i det offentliga uterummet. Med det offentliga uterummet menas alla utrymmen i staden som i princip är tillgängliga för samtliga invånare dygnet runt. Avgränsningen till dessa rum beror på

att det är inom denna arena som vi planerare verkar och har möjlighet att påverka. Vi har valt att basera vår analysmetod på analytikerna Lynch (strukturell karaktärsanalys), Ellefsen och Tvilde (realistisk stadsanalys), Norberg- Schulz (kvalitativ ortsanalys), Thiis- Evensen (estetisk stadsformning), Cullen (visuell karaktärsanalys), Hillier (space syntax) samt läror från teoretiker och praktiker som Trancik, Gehl och Gunnar Lidfeldt. Vi anser att dessa tillsammans utgör ett brett analysunderlag för analysdelen av vår metod som är koncentrerad på interaktionen mellan det offentliga rummet och konstverket. Målet med metoden är inte att föreslå hur kommunala enheter i detalj ska strukturera sig för att arbetet men den offentliga konsten ska förbättras. Utan vi föreslår enbart hur samarbetet mellan kommunens olika enheter kan förbättras.

Geografiskt har vi avgränsat oss till fyra fallstudieområden i städerna Eskilstuna och Uddevalla, där delar av metoden utförts. Fallstudieområdena består av de bägge städernas centrumkärnor samt två ytterstadsområden. Kommunerna utgör bra exempel på medelstora städer som satsat genomsnittligt på den offentliga konsten. Kommunerna har använts som ett medel för att uppnå syftet med arbetet samt för att testa metoden. Vi har försökt att avgränsa oss till de kommunalägda rummen i staden. Ytterligare en avgränsning i vårt arbete är att det framställts av oss planerare ur våra synvinklar. Även då vi redovisat andras infallsvinklar och åsikter, är det utifrån vårt stadsmässiga perspektiv som detta skett.

Metod och tillvägagångssätt

Utifrån litteratur inom ämnet offentlig konst och offentliga rum har vi skapat oss en uppfattning om vad begreppen står för, vilka behov och möjligheter som finns samt hur dessa kan interagera för att berika varandra. Dessa litteraturstudier har resulterat i en konstteoretisk ansats som tar upp problematiken om vad offentlig konst är och om den offentliga konsten kan/bör styras. Den konstteoretiska ansatsen utgår från planerarens och arkitektens synvinkel men belyser även konstnärens perspektiv. För att följa upp dessa teorier om konsten och dess inverkan på det offentliga rummet presenteras exempel på konstprojekt där placeringen i rummet, kontroversiella utföranden, medborgarbestämmande eller integrerade konstformer varit utmärkande.

Med hjälp av litteraturstudier men framför allt genom intervjuer har vi undersökt hur kommunerna Eskilstuna, Uddevalla, Gotland, Stockholm och Uppsala arbetar med den offentliga konstens beslutsprocess. Vi har även genom litterära studier tagit del av Dalslands projekt *Konstens kraft.* Vi har övergripande undersökt hur dessa kommuner arbetar med den offentliga konsten och dess politiska behandling, ekonomiska aspekter, planering, placering och genomförande. Baserat på denna information har vi tagit fram ett förslag på hur kommuners arbetsprocess gällande offentlig konst kan se ut.

För att skapa vår metod har vi studerat och värderat erkända stadsanalyser och teorier, valt delar av dessa analyser samt kompletterat med det vi anser saknas för att uppnå vårt syfte.

För att utvärdera vår metod genomförs delar av metoden i fyra fallstudieområden med olika karaktär i städerna Eskilstuna och Uddevalla.

Läshänvisning

Examensarbetet är indelat i en teoretisk och en praktisk del. Den teoretiska delen inleds med en redogörelse av *Det offentliga rummet* och *Den offentliga konsten* för att få en grundläggande förståelse för begreppen. Sedan sammanförs dessa i avsnittet *Interaktion konsten- rummet* för att klargöra konstens betydelse i det offentliga rummet. Hur konstens beslutsprocess ser ut i dag och hur den skulle kunna förbättras förklaras i stycket *Den offentliga konsten – från idé till genomförande.* I den praktiska delen, *Vår analys- och samarbetsmetod,* presenteras vår framtagna metod som prövas genom fyra fallstudier där metodens steg I och II genomförs. (utvalda delar av fallstudierna presenteras i huvudrapporten, resterande i de fristående rapportena *Fallstudie Eskilstuna- Frida Sjöblom* och *Fallstudie Uddevalla- Marie Arkebäck*)

Samtlig information om Eskilstuna, studier av Eskilstuna kommuns beslutsprocess gällande offentlig konst samt genomförda fallstudier i Eskilstuna kommun har framtagits/ genomförts av Frida Sjöblom. Samtlig information om Uddevalla, studier av Uddevalla kommuns beslutsprocess gällande offentlig konst samt genomförda fallstudier i Uddevalla kommun har framtagits/genomförts av Marie Arkebäck.

Samtliga fotografier har tagits av författarna om inte annat anges.

Det offentliga rummet

”Staden är vårt äldsta konstverk, ett konstverk som hela tiden förnyas. Staden är också vårt gemensamma vardagsrum. Vi har fått staden av våra förfäder och ska överlämna den till våra barn och barnbarn.”

Nyström red. 2000, s. 215

Arkebäck & Sjöblom 2005

Citatet på föregående sida anger vikten av stadens betydelse samt hur angeläget det är att ta hand om staden och utveckla den i önskad riktning så att den blir till största möjliga glädje för kommande generationer. I dag lever vi i en värld då denna utveckling främst anses ske genom ekonomiska och teknologiska aspekter (Gabrielsson red. u.å., s. 14). Vi anser dock att dessa två aspekter inte enbart kan utveckla våra städer i rätt riktning utan även arkitekturen och konsten är viktiga beståndsdelar som bör tas till vara på och utvecklas. Det är arkitekturen och konsten som bildar våra offentliga rum och därmed även stadens helhet. För att vi ska kunna nå en position där vi kan tala om arkitekturens och, främst i detta arbete, konstens roll behöver vi inte enbart fördjupa våra kunskaper inom dessa två ämnesområden utan även få en förståelse för vad det offentliga rummet innebär.

Vad innebär det offentliga rummet?

Vi har valt att använda definitionen rum då begreppet kändes mest naturligt då det ofta förs debatter om stadens rum och de offentliga rummen i staden. Vi är dock väl medvetna om att det finns en del som anser att det vi betraktar som ett rum egentligen är en plats. Men för oss kan en plats omfatta en större geografisk yta, en plats kan vara en hel stad eller ett öppet fält som sträcker sig vida omkring. Ett rum, för oss, finns på en mindre geografisk yta, är överblickbart och någorlunda avgränsat.

Det offentliga rummet finns både inomhus och utomhus. De offentliga rummen inomhus kan bestå av statliga byggnader, skolor, bibliotek och gallerior, medan de offentliga rummen utomhus kan bestå av gatunät, torg och parker. Förutom att de offentliga rummen utomhus möjliggör och underlättar för människor att förflytta sig så utgör även rummen en plats för aktivitet, vila, upplevelser och möten. Det är stadens offentliga rum som skapar stadens identitet och människors hemkänsla.

Vi har valt att i detta arbete begränsa oss till de offentliga rummen utomhus. Detta på grund av att vi anser att det egentligen endast är de offentliga rummen utomhus som är offentliga för alla, dygnet runt.

Det offentliga rummets roll och utformning

”Många av stadens miljöer och rum är idag långt ifrån så innehållsrika och varierande som man skulle kunna önska. I stället präglas stora delar av stadsmiljön av ett nyttotänkande och främjar effektiva handlingar.”

Berglund & Jergeby 1998, s. 71

Det är planerarens och arkitektens uppgift att utforma det offentliga rummet. Utformningen avgör vilka det är som har tillgång till rummet och hur dessa i sin tur använder det och upplever det. Ofta har planerarna och arkitekterna i åtanke att rummet ska användas på ett speciellt sätt och försöker att utforma det därefter, men många gånger så använder inte människor rummet som planerarna och arkitekterna har tänkt sig. Därför bör planerare och arkitekter istället för att rikta in sig på hur människor ska använda rummet, rikta in sig på att försöka skapa möjligheter till användning. Med detta menas att det offentliga rummet kan ha specifika kvaliteter som ligger i beredskap och bjuder in människor till vistelse för att de sedan själva med hjälp utav kvalitéerna kan skapa ett uteliv som passar dem. Det gäller att utforma rummet för mångfald, alla människor oavsett ålder, bakgrund och behov ska lockas till att vistas i de offentliga rummen och där få sina önskemål och krav tillfredställda. Det offentliga rummet ska vara ett rum med liv. (Berglund & Jergeby 1998, s. 42, 71-73)

Inom en stad finns det många olika slags områden där varje område har sina specifikt utformade rum. Det vi idag kan se i våra svenska städer är att vissa områden prioriteras när det gäller mängden av kvalitéer. I de områden där människor med resurser bor finns det mer materiella resurser än i de områden som bebos av människor med få resurser. Vårt segregerade samhälle kan till viss del bero på denna snedfördelning av materiella och sociala resurser. Det är därför viktigt, för att bryta denna negativa utveckling, att ta stadens samtliga rum i beaktande vid fördelning av resurser. (Enhörning, Fog & Linn 2001, s. 15)

Vi har bland annat därför valt att utföra vår analysmetod i fyra fallstudieområden som utgörs av Eskilstunas och Uddevallas centrala delar samt av två ytterstadsområden i vardera stad. Därför går vi nedan in lite mer i detalj på dessa två bebyggelseformer.

Förorten

De offentliga rummen i förorterna är inte lika tydliga som de offentliga rummen i staden, då bebyggelsen inte är lika tät och rumsbildande. Skillnaden är extra tydlig i områden som byggdes under rekordåren (1965-75). I många av dessa områden finns bara offentlighet men inga rum, allt uppfattas som ett enda stort rum utan verkliga väggar och tak, det finns inga tydliga gränser mellan privat och offentligt. Då stora delar i en förort ofta är byggda samtidigt och har en ganska kort historia, kan det vara svårt att finna en identitet, skapa sociala nätverk och ta ett gemensamt ansvar för området. För att detta ska kunna skapas krävs det att de

stora öppna rummen delas in i mindre små rum så att gemenskap och historia på så sätt skapas. (Boverket 1998, s. 16)

Centrum

Innerstaden har till skillnad från ytterstadsområdena som byggdes under rekordåren ofta en klar rumskaraktär med tydliga rum och mötesplatser. Då staden består av blandad bebyggelse, gammalt och nytt som står sida vid sida, är den rik på många olika slags rum, så som trånga gränder, öppna torg, gathörn och breda bollivader. Stadens offentliga platser och torg har genom historien alltid varit viktiga för möten, inspiration, samtal och demokrati. I stadens centrum vistas alla, boende, besökande, arbetande, turister m fl. Det måste därför finnas rum som passar och tilltalar alla. Även om vi inte har ärenden i staden kan vi vistas där bara för att se på folk och för att låta sig ses.

För att människor ska vilja vistas i innerstaden krävs det att innerstaden är säker, trevlig, attraktiv, underhållen, en inspirationskälla, har målpunkter och är inte minst dynamisk. För att innerstaden ska kunna leva upp till detta krävs det att den ständigt förnyas samtidigt som det gamla bevaras. Innerstaden behöver även vara motståndskraftig, konkurrenskraftig och framåtsträvande för att kunna stå emot externa köpcentrum och kunna konkurrera mot andra städer. Innerstadens utformning ska uppehålla demokrati, förmedla samhörighet och motverka skadegörelse och våld. (Nyström red. 2000, s. 83,85) Innerstadens utseende representerar oftast hela staden, då det är i innerstaden som turister ofta vistas och det är innerstadens image som turisten sedan bär med sig som minne och sprider till vänner och bekanta. Hur innerstaden utformas och upplevs är alltså viktigt i många avseenden men framför allt då de centrala delarna skapar hela stadens identitet. Det är på grund av detta som de flesta investeringar, både privata och kommunala, sker i innerstaden. Staden har alltid varit en inspirationskälla och den som tagit täten och visat människor vart utvecklingen är på väg. Ofta är det i innerstaden som det satsas på konst, kanske främst beroende på att staden är trendsättare men även för att det är där som konsten kan berika och glädja flest människor.

Aktiviteter i det offentliga rummet

Oavsett var i staden det offentliga rummet är beläget pågår det många aktiviteter där under dygnets alla timmar. Stadsanalytikern Jan Gehl (1996, s. 11) har delat upp dessa utomhusaktiviteter i tre grupper;

Nödvändiga aktiviteter pågår under dygnets alla månader och styrs inte av vädret, som att gå till jobbet, skolan, handla

Kungsgatan, Eskilstuna

Fristadstorget, Eskilstuna

Kungsgatan, Uddevalla

Trafikplats, Göteborg

Arkebäck & Sjöblom 2005

och hämta barnen på dagis. Aktiviteterna sker oavsett om den offentliga miljön är fattig eller rik.
Valbara aktiviteter är frivilliga och utförs i mån av tid, plats och väderlek, som att ta en promenad, solbada eller titta på folk. Dessa aktiviteter sker bara i liten skala om den offentliga miljön är fattig medan de sker i stor skala om miljön är rik.
Sociala aktiviteter är beroende av att andra människor vistas i den offentliga miljön. Aktiviteterna uppstår när människor möter varandra, barn som leker, samtal som förs och genom passiv kontakt, att se och höra andra människor.

För att en stad ska kunna vara attraktiv behövs alla dessa tre ovanstående aktiviteter och därmed även goda utformade offentliga miljöer som inbjuder till dessa aktiviteter. Enligt Gehl (1996, s. 32) vistas fler människor utomhus och fler aktiviteter äger rum om utemiljöerna är rika. I sina observationsstudier har Gehl visat att rum och stråk används i mycket högre grad om de innehåller kvaliteter som människor uppskattar till exempel tillfällen till avbrott, verksamheter och utsmyckningar. Även andra undersökningar har kommit fram till att utsmyckningar i de offentliga rummen är viktiga. Vid val av plats för rekreation så värderas skönhetsupplevelsen högst. (Berglund & Jergeby 1998, s.20-21) Av detta kan vi dra slutsatsen att den estetiska utformningen på platsen/ rummet är viktig för att positiva upplevelser ska kunna skapas och stanna kvar i minnet.

Rummets upplevelse och betydelse

Som vi tidigare har nämnt hör rummets fysiska struktur samman med upplevelsen av rummet. Hur dessa två faktorer hör samman förklarar Katarina Nylund, doc. Arkitektur/byggnadsfunktionslära LTH, med representationsbegreppet. Representationsbegreppet består av det faktiska, det diskursiva och det upplevda rummet. Det faktiska rummet är hur rummet fysiskt är utformat, dess form och struktur. Det diskursiva rummet är hur vi uppfattar det faktiska rummet. Uppfattningen skiljer sig från person till person beroende på vilka förväntningar som finns på rummet. Beroende på kultur, samhällsklass och ålder har vi olika förväntningar på rummet, vilket leder till olika uppfattningar om samma rum, vilket i sin tur leder till att diskursen blir olika. Men oftast har varje rum/område en överordnad diskurs, vilket i praktiken innebär att varje område har ett visst anseende. Vi har olika tankar om miljonprogramsområdet, innerstaden och villaområdet. Det upplevda rummet är hur vi lever i rummet, vilka aktiviteter vi utför, hur vi rör oss och använder rummet. Dessa tre begrepp, det faktiska, diskursiva och upplevda hör samman och påverkar varandra. Det räcker till exempel inte att ett rum har fysiska kvaliteter för att det ska vara attraktivt utan också föreställningarna om rummet måste vara positiva, först då skapas ett attraktivt rum. (Nylund, se Enhörning, Fog & Linn 2001, s. 13) **Enbart konst kan därför inte lösa ett områdes problem, utan konsten måste vara en del av ett helhetsgrepp som innefattar både det faktiska, det diskursiva och det upplevda rummet.**

Det offentliga rummets framtid

För att det offentliga rummet ska kunna utvecklas positivt krävs det att representationsbegreppet får utgöra grunden för utvecklingen. Om inte utvecklingen sker med hänsyn till helheten finns det enligt planteoretikern Manuel Castells (Castells 1996 se Nyström red. 2000, s. 30-32) tre olika framtidsutvecklingar som kan hota det offentliga rummets positiva utveckling;

Det pågår en desintegration som gör att staden delas upp i två delar, detta kallar Castells tredjedelssamhället. Uppdelningen som orsakas av teknologi och IT är ganska hårt dragen och innebär att de som har tillgång till tekniken samt behärskar den lever i flödesrummet, avskärmade från resten av staden antingen genom gated communities eller genom innerstadens elitmiljöer. De övriga lever i arbetslöshet, fattigdom och utsätts för det kommersiella mediebruset.

Varuutbudet blir alltmer uniformt, då de stora kedjorna tar över mer och mer samtidigt som gentrifieringen av innerstäderna bidrar till att antalet specialiserade butiker ökar för att passa den nya efterfrågan. Detta innebär att det breda handelsutbudet som förr riktade sig till var man, är nu enbart tillgängligt för dem som lever i flödesrummet. Det offentliga rummet förändras även genom att fler inglasade gallerior och språng byggs, vilket medför att de rum som tidigare var offentliga nu bara är halvoffentliga samt har öppettider. Förändringen av handelsutbudet och stadens offentliga rum innebär att det fria samhällets identitet, såväl den kollektiva som den individuella, drabbas.

Informationsteknologin upptar vår fritid alltmer, istället för att träffas och umgås i det offentliga så sitter vi hemma i den privata soffan och tittar på tv eller surfar på nätet. Detta har lett till att grannsamvaron och föreningsdeltagandet har minskat.

Om dessa tre utvecklingar får fortsätta går vi en framtid till mötes där klyftan mellan människor ökar och där det offentliga rummets betydelse riskerar att försvinna. För att kunna motverka detta krävs det att ett helhetsgrepp tas och att sektorsövergripande

komplexa frågelösningar utförs. Först när detta sker kan det offentliga rummet möta en ljus framtid.

Att arbeta sektorsövergripande mot gemensamma mål kan bland annat inkludera att skapa stadens image, vilket är viktigt då dagens städer konkurrerar om befolkning, verksamheter och företag. Vad denna image ska bestå av eller förmedla kan vara i princip vad som helst, till exempel exceptionella bygg-projekt eller offentlig konst, det viktigaste är dock att bestämma i vilken riktning staden ska utvecklas.

Den offentliga konsten

”Att utsmycka och förhärliga – har inte konsten alltid ägnat sig åt detta? Och medan man tagit sig an sådana uppgifter har man skapat verk som kunnat samla sinnet och ge det ny spänst, tömma det på tankar som från verket slungar sig ut som svalor mot en klar sommarkvällshimmel, eller med påtagligt tankestoff slår sig ner i våra verkliga, vardagliga och organiska uppgifter och problem.”

Sandström, Stensman & Sydhoff 1982, s. 19

Konst och offentlig konst är begrepp, företeelser och skapelser som kan vara svåra att förstå och förklara. De besitter ofta en flertydighet som ter sig som en mystik för betraktaren. Gestaltning som inte är något av ovanstående är kanhända inte konst, men vad är det då? Vi anser att ett försök att besvara dessa och liknande frågor samt att föra en grundläggande diskussion om den offentliga konstens historik och betydelse är en viktig grund för vårt arbete. Vi vill därför genom detta avsnitt belysa för läsaren vikten av offentlig konst samt öka förståelsen för de dilemman och meningsskiljaktigheter som rör konsten och den offentliga konsten.

Vad är konst?

”Konst ställer frågor, mer än den ger svar.”
Agneta Von Zeipel, verksamhetsledare på Bohusläns museum, personlig intervju 2004-10-18

Uppkomsten av det moderna konstbegreppet föddes under den senare delen av 1700-talet. Denna traditionella konstsyn innefattade det som kallades *de sköna konsterna* vilket exempelvis var både arkitektur, dans och bildkonst. (Vilks 2001, s. 2) Under denna tid var konst och bra konst något som var vackert och estetiskt, vilket är en definition som har förändrats till i dag. Efter 1700-talets begreppsförklaring av konsten har det följt en mängd försök till att ge en uttömmande definition av vad konst är, men dock tycks ingen ha lagt fram en definition som har accepterats som den allmänna. I dag betraktas det som naturligt att anse det svårt eller rent utav omöjligt att besvara vad konst är, vad bra konst är eller ge en klar definition av begreppet konst, eftersom det då kommer att innehålla felaktiga förväntningar. Dock är det viktigt att i detta arbete och avsnitt försöka att redogöra för vad offentlig konst *kan* vara, därför börjar vi med en begreppsförklaring av vad *enbart* konst är.. (Svenska kommunförbundet 1993, s. 34)

Redan i det inledande stycket har vi konstaterat att det inte finns någon enkel, entydig och självklar förklaring på rubrikens fråga, vad konst är. I tolkningen av vad konst är och kan vara, har upplevelsen en viktig roll. Konsten får oss att se med nya ögon, den får oss att tänka och känna. Den upplevelse och den tolkning som konstverket vill förmedla är aldrig entydig, men alltid subjektiv. Tolkningen av konsten blir då en form av språk som tar vid när vårt talade språk, våra ord inte räcker till för att beskriva det vi känner och tycker. Konsten har till uppgift att bryta vårt vaneseende och öppna upp för seendet. Konsten är gränsöverskridande vilket gör det svårt att avgöra när det är konst och när det inte längre är konst.

Lars Vilks (2001, s. 2) konstnär och konstteoretiker, anser att frågan *vad konst är,* ger upphov till en lång rad synpunkter och åsikter, men att detta inte får undanröja själva vissheten. Det generella mönstret, enligt honom är att konst inte kan definieras, men det hindrar dock inte att konsten finns och kan kännas igen av dess betraktare.

Vad är offentlig konst?

Offentlig konst är precis som konst, omöjlig att klart definiera och måhända är det just där tjusningen hos konsten och offentlig konst ligger? Svaret på frågan bör lämnas öppen, likt begreppsförklaringen av konst kan den inte bestämmas av någon, utan svaret ligger hos den enskilde betraktaren och hans personliga åsikter. Människan behöver skönhet för att existera och en stad utan gestaltande konst kan liknas med en stad utan fasader och landmärken. Vare sig betraktaren anser att verket är offentlig konst eller inte, vackert eller fult, så skrattar, förbannar eller beklagar betraktaren konsten. Huvudsaken är att den offentliga konsten påverkar och berör betraktaren. Visst räcker denna enkla förklaring som svar för att täcka in ett så brett och varierande ämne som offentlig konst?

En något enklare och mer direkt förklaring av offentlig konst kan vara ett verk som finns i allmänhetens ägo, det vill säga stat, kommun och landsting. Offentlig konst kan också betraktas som den konst som människor konfronteras med på en offentlig plats och där mötet med konstverket inte är den egentliga orsaken till att betraktaren uppehåller sig där. (Sjöholm 2003, s. 5) Denna definition ingriper i just det faktum att offentlig konst till stor del är en upplevelse och en avvikelse från det andra i det offentliga rummet som är av mer ”nödvändig” karaktär.

Fast, lös och byggnadsanknuten konst

Begreppet offentlig konst innefattar begreppen *fast* och *lös* offentlig konst. Fast offentlig konst kan exempelvis vara skulpturer eller väggmålningar, som beställts för ett visst rum eller i anslutning till en byggnad. Den lösa konsten däremot, har inte samma starka anknytning till en viss miljö och kan exempelvis vara stafflikonst eller konsthantverk. Även begreppet *byggnadsanknuten* konst påträffas i olika sammanhang kring konst och arkitektur. Ordet och dess betydelse var från början liktydigt med fast konst, men har senare kommit att förknippas med lös konst som har en stark förbindelse till den byggnad den installerats i. (Sandström & Sjöstedt 1977, s. 9, 31-32)

Den offentliga konstens utveckling från 1700-talet till idag

”Konsten har förskjutits från smak utan intresse till intresse utan smak.”

Vilks 2001, s. 50

Ett försök att förklara skillnaden mellan bra och dålig konst, kan ses som en del i ett försök att förklara vad konst och offentlig konst är. Dessa frågor uppkommer först när ett specifikt konstverk blir synligt och väcker motstridiga synpunkter från dess betraktare. Då ett konstverk presenteras med påståendet att det är just konst, uppstår oenigheter om det är skönt eller inte, vilket i sig ifrågasätter konstverkets kvalitet. Just runt denna kontrovers, estetiken, kretsar konstens historiska utveckling. (Vilks 2001, s. 2) För att kunna förklara vad konst och offentlig konst är och samtidigt bilda en form av konstteoretisk ansats, måste konstens historia presenteras. Konstens historia är likväl viktig att presentera i detta arbete för att kunna förstå konstens betydelse i dagens och i vårt framtida samhälle. Den offentliga konstens utveckling måste ses i ett perspektiv tillsammans med övriga konstformer, i en mer allmän konsthistoria, då alla konstformer är beroende av varandras utveckling. Den historieöversikt som följer kommer i huvudsak att beskriva europeisk konst, med inriktning på svensk konst.

1700- och 1800-talet, den monumentala konsten

Det offentliga rummets gestaltningar och representativa konstverk har genom tiderna alltid kommit till på beställarens villkor. Under 1700- och 1800-talet blev den offentliga konsten en symbol för äreminne och skulle verka för att befästa den världsliga makten (Wingren 1984, s. 10). Den officiella makten i samhället, kyrkan eller kejsaren, använde den offentliga konsten och den monumentala bilden och formen för att markera sitt inflytande och sin förbindelse med traditioner av andlig och världslig makt. Den offentliga konsten var en del i ett maktspel och estetiken var dess högsta sanning. (Sandström, Stensman & Sydhoff 1982, s. 5) Under denna period grundades också uppfattningen om att den offentliga konsten skulle utföras av framstående konstnärer som besatt någon form av moralisk och folkuppfostrande kraft att förmedla till folket. (Wingren 1984, s. 10)

Åtskilliga av våra statyer och minnesmonument över vår svenska historia uppkom efter år 1850 och kring sekelskiftet. Skulpturen ansågs vara den mest förnämsta konstarten av

Th. Lundberg, *Dubbelstatyn*, Kungstorget, Uddevalla

Ljuskonst, Santapark, Rovaniemi, Finland

Elli Hemberg, *The löv*, Norrköpings konsthall

Graffiti, Dalaberg, Uddevalla

alla och motivet var i första hand kungar eller eventuellt högre adels- och ämbetsmän. (Berefelt 1971, s. 29-31) Vid slutet av 1800-talet ersätts alltmer kungamotiven med uttrycksfullare grupper så som nakna kvinnor, nymfer och genier. Härmed började utvecklingen mot rikare skulpturparker. (Sandström, Stensman & Sydhoff 1982, s. 13)

1900-talet

Förutsättningarna för den svenska offentliga konsten förändrades drastiskt under industrialismen på grund av de medföljande socioekonomiska och kulturella förändringarna som skedde runt 1900-talets början. Runt sekelskiftet gjordes försök att för första gången skapa en syntes mellan arkitektur och konst, för att på så sätt göra konsten mindre monumental och mer tillgänglig för alla. (Sandström, Stensman & Sydhoff 1982, s. 5) Efterkrigstiden var en blomstringstid för offentlig konst i Sverige och det var även ett genombrott för den icke föreställande konsten, vilket var en markant uppgörelse med historiens estetiska och formmässiga ideal. (Sjöholm 2003, s. 2)

Under den senare delen av 60- och 70-talet ökar kritiken och motståndet mot bilismens brutala intåg i staden och reklamens övertagande av det offentliga rummet. Konsten gör desperata och misslyckade försök att konkurrera i det alltmer splittrade offentliga rummet (Sandström, Stensman & Sydhoff 1982, s. 17). Denna strävan pågår än i dag. Under 1970-talet föds dock nya optimistiska drömmar om hur konsten skall återerövra staden och vara en del av en reformationen av samhället. Försöken blev dock få och utsmyckningsuppdragen hade svårt att kompensera bristen på omsorg i det annars så storskaliga byggandet. Den offentliga konsten har vid denna tid förlorat en mycket stor del av sin forna tyngd. (Gabrielsson red. u.å., s. 9-10)

Så var befinner sig den offentliga konsten i dag? När modernismens och funktionalismens mönster försvann, omformulerades tidigare rådande ideal, värden och normer som konstnärerna tidigare arbetat efter och betraktat som absoluta utgångspunkter. Under varje era genom konsthistorien fanns principer för konstnären att följa, till skillnad från idag, då det inte tycks finnas något angivet. Vår tid anses inte ha några ornament, utan konstnärer kan plocka vad och hur de vill ur tidigare epoker och från olika länder. Allt är öppet för en hållningslös fantasi och konst betyder inte längre enbart något som är estetiskt utan allt kan vara konst. (Sandström, Stensman & Sydhoff 1982, s. 163)

Den offentliga konsten idag

”Konstens utvecklingspotential ligger i att finna nya och fler sätt att bygga broar mellan konstvärld och samhälle. Mycket kommer att hända om vi bereder marken.”

Gotlands kommun u.å., s. 9

I dag har frågan om konstens kvalitet fått en allt större plats och intresse. Anledningen till detta, enligt Vilks (2001, s. 1, 25) är att det idag existerar två konstuppfattningar eller paradigm samtidigt. Det första paradigmet kallas den klassiska konstteorin, vilken härstammar från modernismen, och den andra kallas den postmoderna konstteorin. Skillnaden mellan inriktningarna är att den förstnämnda anser att kvalitén går att finna i själva konsten, medan det andra paradigmet anser att det angår konstvärldens aktörer att själva avgöra vad som är kvalitet för stunden. Det är därför som konstens kvaliteter idag befinner sig i ett förhandlingsläge och att konstvärden inte längre fungerar som en absolut enhet.

Konstens kvalitet, estetik och innehåll

Då vi på 1990-talet, genom den postmoderna konstteorin, sökt en annan användning för konsten (än det estetiska), har konsten kommit att förändras till något som är problematiserande och undersökande. Konsten i dag tar ofta rollen som ett bidrag till mänsklig kunskap, erfarenhet och upplevelse samtidigt som den ska göra sig nyttig genom att framföra social kritik. Fokuseringen glider från estetiken till konstens innehåll och konsten får betydelse genom att vara gränsöverskridande och något som alltid tänjer på invanda gränser. Dessa förändringar av konsten har medfört att tron på konsten delvis har gått förlorad och att konsten genom sin förändrade karaktär har avdramatiserats något. Dock betyder detta inte att konsten kommer att försvinna, utan den kommer att fortsätta att vara en betydelsefull verksamhet, men med en annan inriktning än tidigare. (Vilks 2001, s. 11-13)

Konst och social kritik

Malcom Miles (1997, s. 92) påpekar i sin bok *Art, Space and the City: Public Art and urban futures*, att den nya konstens strävan, från estetisk kvalitet mot social kritik, leder till frågan om vem som bestämmer vad kvalitet är. **I dag existerar inget subjektivt konstvärde, då det är konstvärlden själv som är domare för vad som är konst eller inte. Detta leder till att den konst som inte väcker uppmärksamhet i de viktigaste konstkretsarna, inte heller kan erhålla ett erkännande om att vara konst och kvalitet. Bra konst blir således konst som uppmärksammas och konstnärens viktigaste vapen**

blir sitt nätverk. Enligt Vilks (2001, s. 18-23) har dock denna nya typ av inriktning för konsten ett inneboende dilemma. Grundläggande för konsten har alltid varit att inte vara kommersiell, ingen produktion ska framställas på beställarens villkor (trots att detta gjordes under monumentalkonstens tid). Om konsten tidigare var något som beskrev människors villkor och upplevelse av världen, har konsten i dag enligt Vilks blivit något som måste planeras och motiveras, konsten får se sig själv nyttiggjord. Vilks anser att konstnärer därför har blivit tvungna att anamma en roll som kurator och samhällskritiker, för att kunna framställa konst som är intressant, angelägen och aktuell. Konsten måste ständigt tänja sina gränser för att vara bra konst.

Lars Vilks skriver inte att detta i sig är något fel, men antyder att konstprojekt blir motiverade som inlägg i diskussioner runt samhällsproblem för att frambringa identitet och uppmärksamhet. (Vilks 2001, s. 23) Vi anser dock att i detta sammanhang kan konsten inte ses som något isolerat från samhällets övriga utveckling, utan måste ses som en del av en helhet. Samhällsstrukturen och världen runt omkring oss (och konsten) förändras ständigt och idag står vi inför andra hot och möjligheter än vad vi gjorde för 50, 100 eller 200 år sedan. Samhällets utveckling och försök till förändring och förbättring måste följa historien och världsläget så som det ser ut i dag. Även konsten måste följa denna utveckling, då konsten är ett sätt att berätta för framtiden om var vi befinner oss i dag. På något sätt måste alla medel, alla delar av vårt samhälle, användas för att skapa förbättringar och kunna bryta sig igenom mediebruset som aldrig stängs av. **Konsten utvecklas i samband med samhällsförändringar och visst måste också konsten inkluderas som ett medel för att få en förbättring. Konsten kan inte leva isolerad från vad som förändras runt omkring den. I dag är konsten en resurs, en tillgång och vi anser inte att konsten förlorat i betydelse på grund av detta utan snarare tvärt om.**

Konstens kvalitet för medborgaren

Konstens kvalitet och vad som kan anses som bra konst kan också ses ur medborgarnas och brukarnas ögon. Idag finns ett glapp mellan medborgarna och konstnärer om vilken konst som bör uppföras i våra offentliga rum. Konsten ska ha rollen som vägvisare in i framtiden men ofta önskar medborgare konst som redan är ”gammal” och som uppfördes i våra offentliga rum redan för 50 år sedan (Kaj Larsson, Stockholms kulturförvaltning, Konstkansliet, Telefonintervju 2004-09-14). I Norrköping uppfördes år 1961 Arne Jones skulptur *spiral åtbörd* utanför stadens museum och väckte stor kritik från stadens medborgare. I dag, 35 år senare, är åsikterna om verket det motsatta och Norrköpings kommun använder ”spiralen” på sina brevpapper och ett köpcentrum är uppkallat efter statyn. (Holm 1997) I ett försök att överbygga detta glapp måste konstnärernas åsikter respekteras, då de har utbildning och kunskap i ämnet, vilket allmänheten normalt inte har. För att ett konstverk skall bli omtyckt krävs förståelse och därför är det viktigt att föra en kreativ dialog mellan konstnär och medborgare. Känner medborgaren till konstnärens intentioner och tankar bakom konstverket är det lättare att acceptera och tycka om verket. (Svenska kommunförbundet 1993, s. 59-60) Ibland kanske inte brukarna vet vad bra konst är förrän dom får möjlighet att upptäcka den.

En ny syn på offentlig konst

Trots denna, kanske något negativa syn på konstens utveckling, har konstintresset det senaste årtiondet kraftigt ökat. (Engman 1999, s. 38) Under mitten av 1900-talet ansågs respekten för den offentliga konsten vara så mycket lägre än den aktning som fanns för konst på museer och gallerior. (Holm 1992, s. 18) Denna inställning har dock förändrats till i dag, möjligen just med anledning av den offentliga konstens ändrade innehåll. Den offentliga konsten har plötsligt fått en ändrad vikt, betydelse och framtoning i det offentliga rummet. Flertalet konstnärer vill därför ge sig ut i det offentliga rummet, vilket medför att konsten bli mindre isolerad, mindre maktlös och mer offentlig. Den nya offentliga konsten är här.

Den nya offentliga konsten

Det offentliga rummets dynamik, viktiga roll som mötesplats och som en plats för interaktion har gjort konstprojekt i det offentliga rummet till spännande, annorlunda och utmanande projekt för konstnärerna. Konstnärer ser spänningen i att låta konst och offentligt rum mötas i en interaktion som inte annars uppstår mellan konst och galleriets enkla väggar. Den offentliga konsten är på modet. Denna öppning i den offentliga konsten, med ökat intresse för det offentliga rummet och med ett nytt innehåll i konsten, är något som detta arbete, planerare, stadsbyggare och arkitekter bör ta till vara på. Inget är idag riktigt bestämt i konstvärden och därför kan mycket vara möjligt. Vi anser att det är ett ypperligt tillfälle att låta konsten och stadens planering i högre grad integrera med varandra och därmed förstärka varandra. En sådan sammanföring kan skapa något bestående och betydelsefullt. Ett exempel på ett sådant projekt är förändringen av Kalmar stortorg, som gjordes i samarbete mellan konstnär och arkitekt. (se nästa uppslag)

Estonia monumentet, *Bruten våg*, Miroslaw Balkas

En kort tid efter Estoniakatastrofen bestämde kulturdepartementet och Statens konstråd att ett konstverk skulle uppföras för katastrofens minnesvård. Arbetet med att söka en plats påbörjades och fem konstnärer bjöds in till att skissa på förslag. Statens konstråd tillsatte en arbetsgrupp som bestod av medlemmar och verksamma inom konstvärden, vilket enligt kritiker medförde att förslag och önskemål från anhöriga på verkets plats och utformning inte uppmärksammades. (Beck 1996:2)

Galärparken på Djurgården i Stockholm, blev den plats som valdes av Statens konstråd i samarbete med en landskapsarkitekt. Platsen valdes då den var öppen och kunde användas på flera olika sätt, både av enskilda personer och stora grupper av människor. Kritiker menade dock att valet av plats var felaktigt, då det inte var en spontan sorgeplats där de anhöriga för katastrofen möttes. (Beck 1996:2)

Även de skissförslag som inkom kritiserades för att vara anstötande och rentav osmakliga. Ett av förslagen var exempelvis en exakt avgjutning i naturlig storlek av trapphusen på Estonia. Verket skulle vara en utkiksplats för eftertanke, men upplevdes som ett hån mot de anhöriga som skulle tvingas uppleva de trappor som offren för katastrofen själva kämpade i. De anhöriga till katastrofens offer uttryckte önskemål om mer traditionella symboler för sorg, evigt liv eller frälsning så att platsen och konstverket tillsammans bildar en sorgeplats. (Beck 1996:2)

Det förslag som i dag är uppfört, *Bruten våg*, skapat av Miroslaw Balkas, består av tre meterhöga rektangulära skivor i ljus granit som placerats så att de liknar fören på ett fartyg. På graniten finns de omkomnas namn inristade, något som var och en av de anhöriga själva fick besluta om. I dag är monumentet omtyckt och använt av många. (Grunnor 2004)

Stortorget i Kalmar, Eva Löfdahl, Adam Caruso, Peter St John

Kalmars stortorg är ett stort öppet rum mitt i stadens rutnätsplan och kantas av flera kraftfulla äldre byggnader. Torget har genom historien varit en representativ officiell plats och samtidigt en folklig mötesplats. Under 1990-talet konstaterade dock de kommunala politikerna i staden att torgets handel i stort sätt försvunnit, att bilparkeringen tagit över torget och att invånarna ansåg platsen som tom och ödslig. År 1999 kontaktade Kalmar kommun Statens konstråd för att få hjälp med ett förnyelsearbete. Torget skulle återupprättas som en plats av dignitet och detta skulle ske med varsam förnyelse och upprustning samtidigt som kommunen ville pröva nya möjligheter att tillföra torget värden. (Gabrielsson red. u.å., s. 39)

Under våren 1999 skapades ett uppdragsprogram som beskrev det viktigaste funktionskravet; att torgets öppna kvalitet skulle behållas och kunna användas för tillfälliga och varierande aktiviteter. Det parallella skissuppdraget var något annorlunda, då tre lag med arkitekter och konstnärer bjöds in att delta i tävlingen. Arbetssättet var nytt och utmanande då det inte gjordes någon skillnad mellan konstnärer och arkitekter vilket medförde att det inte existerade en förutfattad mening om var gränsen skulle gå. Det tillkom varje lag att inom ramen för sina förslag gestalta mötet, skillnaden eller integrationen mellan konst och arkitektur. (Gabrielsson red. u.å., s. 39)

Det förslag som valdes att uppföras var *Field of Stones* av konstnären Eva Löfdahl och arkitekterna Adam Caruso från St John Architects. Gestaltningen av torget består av varierande sten- och markbeläggning som markerar ”stigar” och ”gläntor” vilket ger rörelse och riktningar för besökaren att röra sig längs eller uppehålla sig vid. Under torgytan finns underjordiska fontäner som ger torgbesökaren ett lugnande ljud av forsande vatten. I marken finns också konstnärligt utformade brunnslock som genom sitt genomskinliga material ger betraktaren en glimt av vattnet under torget. Gestaltningen innefattar även små röda ljuskällor som är monterade på omkringliggande fasader och på tunna master som placerats i grupper för att ange riktningar och lägen på torget. Kvällstid ska denna belysning upplevas som en nedsänkt himmelsk nivå som möter den underjordiska vattennivån. (Gabrielsson red. u.å., s. 39)

Gestaltningen av Kalmar stortorg har vunnit flertalet priser då rummet anses ha fått ytterligare kvaliteter och funktioner samtidigt som torgets ursprungliga öppenhet fortfarande finns kvar. Gestaltningen har på ett fördomligt sätt kombinerat arkitektoniskt ursprung med konstnärlig förnyelse. Små förändringar har skapat en stark offentlig plats som förtydligat kopplingen till det omgivande gatunätet, låtit markbeläggningen vara sammansatt och informell och där den konstnärliga gestaltningen samspelar med en känslig och äldre arkitektur. (Silén 2004)

Kalmar torg med röd belysning på byggnader

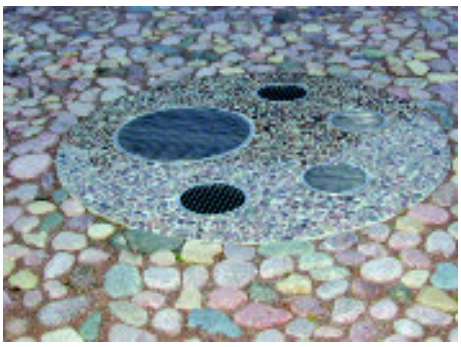

Brunnslock till underjordisk fontän

Fotograf: Linnéa Olofsson

Offentlig konst och funktion

Miljöerna och rummen där den offentliga konsten placeras har ändrats. Tidigare var det stadshus, bibliotek och simhallar som stod högt i kurs för att gestaltas med konst. I dag är det vår infrastruktur, våra rondeller och stadsportar som är på modet att berikas med konstnärlig gestaltning. (Noring 1996:4) **I samklang med det nya konst-paradigmet har även konsten fått en inriktning mot att inte enbart representera en form eller något estetiskt, utan också vara en del av en funktion, tillfredställa ett behov i det offentliga rummet, exempelvis en sittmöbel eller en lekskulptur. Åsikterna om konsten *enbart* ska vara estetisk och en formation av konstnärens vilja och fantasi, eller om konsten även kan styras till att innehålla en funktion går isär.** (Gabrielsson red. u.å., s. 47)

Den konstnärliga processen kan ses som något som måste vara öppen för skapande och ska därför inte styras av en funktion. Att konsten nyttjas som en funktion och därmed får ge vika för sin egen betydelse kan ses som fel. Arkitekturen däremot kan styras, då den till viss del är funktionell. Andra är av den åsikten att konst visst kan inkluderas som en funktion, dock bör funktionen i stället beskrivas som ett behov eller en brist som föreligger hos beställaren av konst. (Gabrielsson red. u.å., s. 47-50) Något som talar för denna uppfattning är att moderna konstverk accepteras mer av betraktarna om verken samtidigt har ett samband med någon form av funktion, exempelvis lek-skulptur eller fontän. (Sandström & Sjöstedt 1977, s. 50)

Liknande tankemönster går att finna i frågan om konsten ska se sig nyttiggjord genom att innehålla social kritik och vara problematiserande (se rubrik *den offentliga konsten i dag*). Resonemanget leder till frågan om vem som får styra konsten och vem som får styra dess innehåll och funktion. Om konsten ska vara en integrerad del av det offentliga rummet och vara en del av en behövande funktion i det offentliga rummet, innebär det också att planeraren vill vara med och ”styra” konsten. Ordet ”styra” är fel ord och måste ses som ett övervägande mellan samhällets intressen och ett samspel mellan konstens betydelse och arkitekturens. **Planeraren ska eller kan inte styra konsten, men kan ge riktlinjer, belysa behov. Planerarens beslut ska bottna i kunskaper om det offentliga rummet och dess invånares behov, men får samtidigt inte förstöra den konstnärliga och fria processen. Frågan om konsten kan styras och styras till en funktion är av vikt för detta examensarbete, då vår analysmetod till viss del vill styra den offentliga gestaltningen. Men det är viktigt att understryka att vi inte vill styra själva konsten, utan vi vill styra interaktionen, samarbetet *mellan* konsten och det offentliga rummet. Vi som planerare och förespråkare för ett levande offentligt rum, tycker att konsten mycket väl kan vara en del av en funktion i en god interaktion med det omgivande rummet. Det är dock inget krav att all konst i det offentliga rummet behöver ha en funktion. Ur vår synvinkel skulle en funktionell konst inte betyda att konstens dignitet eller kvalitet sänks, snarare tvärt om. Kan konsten integreras i en väl avvägd och viktig funktion i det offentliga rummet är det bara en fördel för både konsten och det offentliga rummet. Dock behövs detta samspel vägas utifrån både konstens och planeringens behov. Ett väl utformat verktyg behövs, en analys- och samarbetsmetod.**

Den nya offentliga konstens tekniker

I takt med att den offentliga konsten får nytt innehåll förändras också dess uttrycksform och de tekniker som används. Konsten behöver och är i full gång att förnyas genom nya medier, icke permanenta och interaktiva verk, så som kommunikation och interaktion via video och rörliga bilder. För att konsten inte ska stelna i föråldrade former måste den utvecklas tillsammans med den nya tekniken. (Ericsson & Öhrnero 1999) Den rörliga offentliga konsten har också andra förutsättningar att nå sin publik än vad den traditionella offentliga konsten har. I dagens offentliga rum är det nästan enbart de kommersiella krafterna som utnyttjar rörliga bilder vilket har medfört att våra stadsrum i dag är starkt kommersialiserade och vi tilltalas inte som medborgare utan som konsumenter. (Ericsson 2002)

Tillfällig offentliga konst

I ropet idag är också den tillfälliga offentliga konsten som uppförs i våra offentliga rum under en begränsad tid. Tillfälliga gestaltningar kan betraktas som en katalysator i den offentliga konstens utveckling då den ger utrymme för att våga lite mer, ta ut svängarna, för såväl konstnärer som kommunala politiker. Tillfälliga installationer kan också vara ett sätt att vidga konstbegreppet och fånga en publik som inte annars går på gallerier och museer, men som genom dessa installationer får en ny konstupplevelse i sitt offentliga rum. Samtidigt är den tillfälliga konsten mycket kostsam och blir därmed en exklusiv konstform. Dock måste kostnaderna stå i relation till de fördelar som den tillfälliga offentliga konsten kan tillföra. En viktig fördel med den tillfälliga konsten är att konstnärerna får möjligheten att arbeta mer aktuellt och nyhetsmässigt. Den tillfälliga konsten kan på så sätt bli ett medel för att testa sig fram till vad som är bra konst, ett försök att beskriva det absoluta nuet och forma ny typ av konst, framtidens konst.

Den offentliga konstens framtid

Konsten kommer i framtiden troligtvis att ägna allt mer uppmärksamhet till sitt innehåll och rikta in sig mot forskning och undersökning. Konstnären kommer att utvecklas alltmer mot att bli forskare, men till skillnad från vetenskapen, så har konsten inte några avgränsningar. Allt blir därför möjligt så länge det skapar nyheter och är nyskapande. (Vilks u.å., s. 49)

Malcom Miles (1997, s. 189, 190) anser att konstens framtid kan gå två vägar. Antingen blir den offentliga konsten en del av den urbana designens utveckling, både som något dekorativt och genom en inneboende funktion. Eller så fortsätter konsten att vara en social process som ingriper i det offentliga intresset genom att skapa händelser och länkar mellan offentliga och privata platser. Författaren menar dock inte att dessa två inriktningar är exklusiva, utan de kompletterar varandra och skapar en kreativ spänning som gör att de informerar och inspirerar varandra. Det finns dock ett behov av att båda dessa inriktningar överlever och att det därigenom finns möjlighet för ett tredje element att utvecklas.

Ovanstående två avsnitt, *vad är konst* och *den offentliga konstens utveckling från 1700-talet till idag*, har försökt att beskriva konstens utveckling, dynamik och mångfald i ett försök att forma en konstteoretisk ansats. Texten väcker frågor om vad konsten idag anses ha för betydelse för staden, det sociala livet och för den enskilda människans vardag.

Den offentliga konstens betydelse

”Staden måste på nytt förtrollas. Därför att, paradoxalt nog är det genom den virtualitet som är långt ifrån alldaglig, magin i en miljö som är varken riktigt det ena eller det andra – som vi stimuleras: mystik, magi, oblyg skönhet och sinnlighet, förtrollning. Om staden skall finnas kvar som mer än en pittoresk ruin där man kors och tvärs finner spår efter hyperuppkopplade och fullständigt förvirrade cyborgar, så måste dess konst och arkitektur bli mer uttrycklig och affekterat kroppslig och sensuell och mer provokativ, mer åskådlig, mer magisk än vare sig en stad översållad med ståltingester eller en digital efterapning av staden någonsin kan bli.”

Jennifer Bloomer, arkitekturteoretiker i Atlanta, Usa, (Gabrielsson red. u.å., s. 61)

Konstens betydelse för det offentliga rummet har genom historien kraftigt förändrats. De klassiska monumenten som uppfördes på 1700- och 1800-talet uppfördes som ett verktyg för social kontroll och för att visa makt. I dag hedrar de moderna monumenten vardagshjältar och konstens betydelse har förskjutits från makt till upplevelse. (Miles 1997, s. 58) I detta stycke av arbetet vill vi förklara vad den offentliga konsten har för betydelse i dag för den enskilda människan, samhället och stadens utseende. Vi vill visa på fakta och motiv till varför det är viktigt och bra att integrera offentlig konst och planering.

Den offentliga konstens betydelse för kommuner

”Konst är en livsnödvändighet!”, så uttrycker sig kulturstrategen Lisen Hessner (Uppsala kommun) i en personlig intervju den 28:e september 2004 om bland annat konstens betydelse. Hon tycker att ett samhälle som inte har råd med konst är ett också andligt fattigt samhälle. Konsten är vårt världsarv och det är viktigt att visa för omvärlden och för kommande generationer var vi befinner oss idag. Den offentliga konsten ska ge mångfald och inte enfald. Den ska också berätta om oss, om den tid vi lever i, de drömmar och föreställningar vi har just i dag. Gestaltningen i våra uterum bidrar förutom med tankens utmaning ibland också med trivsel och skönhet; uppmjukande egenskaper i de annars ganska sterila och gråa miljöer som trafikrum ofta utgör. Den offentliga konsten kan på ett effektivt sätt nå människor i deras vardagsmiljö utanför gallerier och konstinstitutioner. Den offentliga konsten kan vara en del av en gestaltande helhetslösning, tillsammans med den omgivande arkitekturen, eller bestå av mer fristående verk.

Vi lever i en tid av förändringar och ofta betonas behovet av lokal och nationell identitet, där kulturen spelar en viktig roll. Svenska kommunförbundet (1993, s. 3) hävdar att kulturfrågornas betydelse för kreativiteten och framtidstron blir allt viktigare och är värdefull för den lokala identiteten. Många stadskärnor i Sverige har lyckats behålla sin betydelse för personliga möten, transaktioner och kreativitet trots den alltmer hotande externhandeln och IT-tekniken. Olika kommunala myndigheter har fått ett lyft genom kulturella förnyelseprojekt, samtidigt som konst, kultur och nöjesindustrin håller på att bli en allt vikigare del av städernas ekonomi. (Nyström red. 2000, s. 111)

Denna utveckling har lett till att den offentliga konsten, hand i hand med kulturen, har kommit att betraktas som ett konkurrensmedel för kommuner. Den offentliga konsten kan visa på en image, en inriktning och en framtidsanda som bör tilltala både invånare och besökare. Detta medför att den offentliga konsten, förutom sina grundläggande estetiska sidor, även får ett ekonomiskt värde, den blir ytterligare legitimerad. Som bekräftelse på dessa påståenden är att det finns kommuner som satsat på konst även när det är ekonomiskt svåra tider. Detta bottnar i en tro på att en

satsning på offentlig konst i längden kan leda till ekonomisk lönsamhet i ett bredare samhällsperspektiv. (Svenska kommunförbundet 1993, s. 3)

Den offentliga konstens betydelse för ett bostadsområde och den enskilda människan

Konst i våra offentliga rum uttrycker att platsen eller området har en viss standard som även förmedlas till besökare och boende.(Sandström & Sjöstedt 1977, s. 111) Konsten uttrycker för brukarna en omsorg om miljön och visar på en mänsklig närvaro i en miljö. Samtidigt bidrar konsten till att öka rummets orienterbarhet och upplevda trygghet. (Kulturdepartementet 1995)

Offentlig konst i ett bostadsområde kan utvecklas till att bli en symbol för hela bostadsområdet. Det uppstår en identitetseffekt och en växelverkan, där konsten blir ett tecken för sin bebyggelse och bebyggelsen ett tecken för sin konst. Avgörande för effekten är dock att konsten måste verka i ett större sammanhang, då attityder till konstnärlig gestaltning tenderar att vara mera negativa när det finns praktiska brister eller exempelvis oavslutad markplanering omkring verket. (Sandström & Sjöstedt 1977, s. 111) Detta resonemang överensstämmer med vår tidigare beskrivning av det faktiska, det diskursiva och det upplevda rummet. (se avsnittet *Rummets upplevelse och betydelse*) Alla dessa begrepp hör samman, påverkar varandra och bildar en helhet. Därför kan attraktiva rum enbart skapas om samtliga begrepp tas i beaktande. (Enhörning, Fog & Linn 2001, s.13)

Att som medborgare vara med och bestämma om den offentliga konsten är av social betydelse. Får boende vara med och bestämma om sin utemiljö, värnar de också om sin miljö. (Miles 1997, s. 203)

Hällefors kommun

Hällefors kommun och Hällefors bostads ab är ett bra exempel som beskriver konstens betydelse för ett bostadsområde. Hällefors kommun är en liten kommun med 8 000 invånare. År 1995 fann sig kommunens bostadsbolag, Hällefors bostads ab i en kris. Av totalt 1 000 lägenheter var cirka 260 stycken lediga och utflyttningen från kommunen var stor. Det område som hade störst omflyttning, Klockarskogen, bestod av sex gårdar omgärdade av tvåvåningshus byggda mellan 1972-75. Husen ansågs som mycket stereotypa och området klassades som ett problemområde. (Hällefors bostads ab 2004)

Bolaget bestämde sig för att riva vissa hus i denna bostadsgrupp för att skapa variation och samtidigt förändrade bolaget de yttre miljöerna drastiskt, framför allt för barnen. Hällefors bostads ab bestämde sig för att köpa in offentlig konst och placera i området. Klockarskogen som nu kallas Millesparken har smyckats med flertalet Carl Milles statyer och även två andra bostadsområden intill har berikats med offentlig konst. Området har idag inga lediga lägenheter och är ett mycket populärt bostadsområde. Hällefors ab:s VD, Lennart Ljungberg anser att de tre områden som totalt innefattats i förändringen har gjort det i en sådan grad att det blivit ett signum för hela Hällefors kommun. År 1999 fick bolaget SABO: s miljöpris för sitt arbete och om man får tro bostadsbolaget själva är projektet otroligt lyckat. Projektet har fått mycket publicitet i media, och många använder Hällefors som ett målande exempel på vad konsten kan medföra. (Hällefors bostads ab 2004)

Aline Magnusson, *Katt*

Ann-Sofie Färdedal, *Drake*

Christopher Garney, *Universum*

Carl Milles, *Guds hand*

Fotograf: Aulis Syväjärvi, atasteofmedia.se

Den offentliga konstens sociala betydelse

Svenska kulturutskottets politiker är samtliga överens om den offentliga konstens betydelse. De anser att konstnärlig utsmyckning kan höja statusen i ett bostadsområde samt minska skadegörelse och i allmänhet få människor att må bättre. Kulturutskottets politiker och många med dem anser att konsten inte enskilt kan lösa sociala problem, utan det måste ske i samverkan med andra faktorer. Många konstskribenter påpekar att det finns flera utredningar som visar hur viktig konsten är för vår hälsa. (Kulturutskottets betänkande 2000/01:KrU6) Tyvärr har vi i vår litteratur-undersökning inte hittat några utredningar som stödjer detta, vilket dock inte betyder att de inte existerar.

Miles (1997, s. 110) anser att konsten kan bidra till att göra platser och stadsdelar mer intressanta och attraktiva. Genom att skapa rikare visuella miljöer förbättras förhållandena för en regeneration och den moderna konsten kan bli mer tillgänglig för en bredare publik. Han belyser också det faktum att den offentliga konsten har en betydelse som en länk som samanför miljö, arkitekter, landskapsarkitekter, ingenjörer, designers och konstnärer.

Eva- Lotta Holm (1992, s. 18) påpekar att den offentliga konsten i många bostadsområden endast placeras ut för att dölja de brister som finns, för att gömma den existerande miljön och för att dämpa de spänningar och motsättningar som finns. Hon menar att konstverk därigenom kan få en motsatt effekt än tänkt, genom att de snarare framhåller än motverkar känslor av torftighet. Hon menar att verken inte får uppmärksamhet, dock inte på grund av att de är dåliga, utan att konstverken tappar sin mening i den omgivning de placerats. **Vi är dock av en annan åsikt och menar att detta ”fel” snarare beror på en bristande kommunikation mellan beställare och utförare och mellan planerare/arkitekt eller konstnär. Konstverk behöver inte bli slentrianmässigt utplacerade eller dåligt förankrade i den omgivande miljön om placeringen underbyggs av tydligt preciserade behov och analyser av rådande situation. Detta kan avhjälpas med ett verktyg som utvärderar, beskriver behov och motiverar förändringar och som i händerna på planerare kan leda till ett mycket gott resultat, där omgivningar och konstverk interagerar.**

Interaktion konsten- rummet

”Om den moderna konsten brukade det ju så populärt heta att det var svårt att se vad den föreställde. Problemet med den postmoderna är snarare att den ofta kan vara svår att hitta”
Nylén 1997

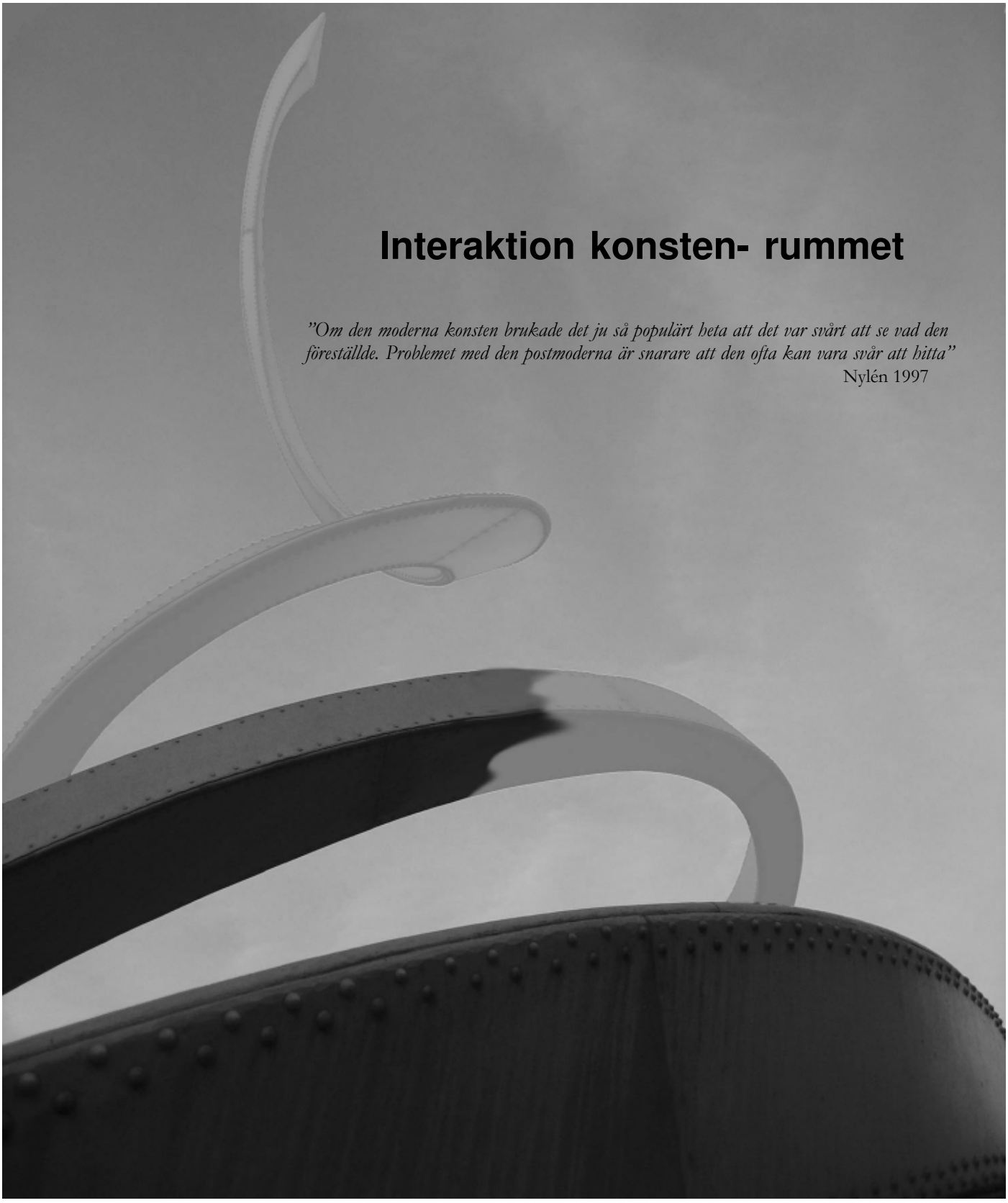

Arkebäck & Sjöblom 2005

Vi har i detta arbete, under avsnitten *Det offentliga rummet* och *Den offentliga konsten,* beskrivit de grundläggande och viktigaste aspekterna av dessa två företeelser. Vi har beskrivit det offentliga rummets vikt för staden och dess medborgare samt vad den offentliga konsten ytterligare kan tillföra stadens rum och invånare. Vi har även resonerat oss fram till att konsten är i ett förändringsskede och att vi anser att planeraren kan ge riktlinjer för konsten i det offentliga rummet. Vi har även inledningsvis belyst det faktum att det saknas en etablerad och bruklig metod för hur arbetet med att integrera konst och rum ska gå till. Denna del av arbetet, *Interaktion konsten- rummet,* avser att sammanföra de två föregående delarna av arbetet, för att på så vis sammanföra begreppen offentligt rum samt offentlig konst och belysa vikten av att konsten och planeringen integreras. Denna del av rapporten lägger också en grund till att uppnå vårt syfte; att arbeta fram en metod i form av en analys- och samarbetsmetod så att den offentliga konsten i högre grad kan integreras i den kommunala planeringen och stadsbyggandet.

Konsten fick under 1900-talets början allt för ofta rollen som en utsmyckning i våra torftiga uterum. Men under 1950-talet kom både konsten och arkitekturen att vara en del av vardagslivet och människors verklighet, istället för att vara aktiva inom ett begränsat estetiskt fält, det vi kallar konst. (Gabrielsson red. u.å., s. 16-17) Tidigare i historien betraktades rummet som enbart en yta för uppställning av verk som skapats i en ateljé, men detta synsätt har förändrats till idag. Under 1990-talet och det som vi tidigare beskrivit som den nya offentliga konsten har demokratin och människorörelsen givit även rummet en rätt att uttrycka sig, konsten och rummet började då att interagera. (Kempe 2004)

Samspelet konsten - rummet

Modernismens och funktionalismens arkitektur och planering, således många av våra utomhusmiljöer, är ofta dåligt anpassade till sin omgivning och har genom sin enkelhet svårt att ge utryck för särart och variation. En stad bör istället vara strukturerad så att den lätt kan läsas och kännas igen, ha skillnad mellan privata och offentliga rum samt ha variation och mångfald. Detta leder till att stadens invånare känner trygghet, spänning, livsglädje och att de upplever staden som vacker. Stadens invånare känner även att de är en del av en större helhet, vilket även det medför en trygghet och en stolthet över staden. Frågan om vad som är skönt, vackert, kan förklaras med att vi älskar det vackra eller så blir det vi älskar vackert. (Nyström red. 2000, s. 79, 86) Det är i skapandet av en vacker stad som konsten kan och bör vara en viktig del. Konsten har den förmågan att kunna bidra till att visa särart, utmärka, framkalla trygghet och mänsklig närvaro, skapa spänning, överraskning och konsten kan vara vacker.

Viktigt för ett rums helhet är att inte bryta ner den, utan istället bygga upp den så att rummet får vår blick att stanna kvar, undersöka, tolka och till sist förstå. Ett rum kan inte vara för stort, endast för enkelt och livlöst. Arkitekturens estetik är att binda samman detaljerna som finns till en större helhet samtidigt som dessa detaljer ska föra det stora ner till det lilla. (Nyström red. 2000, s. 84) Samma sak gäller för våra offentliga gestaltningar som finns i det offentliga rummets golv, väggar och tak. För att offentlig konst ska vara bra måste det finnas en växelverkan mellan konstverket och platsen, då rummet har en verklig specifik inverkan på konsten och rummet får sitt signum genom sitt konstverk. Ett konstverk kan antingen vara en del av rummets mindre detaljer, eller i sig utgöra en vägg eller ett tak. Likt arkitekturen så finns det inga begränsningar, konsten kan vara allt.

Att arbeta med konst i det offentliga rummet

Att arbeta med konst i det sociala offentliga rummet medför krav på en medvetenhet om vad rummet innebär för dem som skall bruka det samt vad konsten ska fylla för funktion. Denna medvetenhet, kompetens, erhålls genom ett samarbete mellan konstnären och planeraren. Ett konstverk bör inte uppföras i ett rum utan att det finns en genomarbetad plan och en klar intention för både rummets och konstens behov och möjligheter. Denna avsikt bör även vara klar för allmänheten för att öka förståelsen. Rummet måste analyseras i sig själv samt tillsammans med sin omgivning för att kunna finna möjligheter där konsten bäst kan integreras med rummet. Med hjälp av konst kan miljöer med hög kvalitet skapas, om rummets särskilda förutsättningar och användare respekteras. Här finns ett behov av ett analysverktyg, vår analys- och samarbetsmetod.

Ett konstverk kan möta rummet och sin omgivning på olika sätt. Antingen kan det offentliga konstverket vara integrerat och samstämmigt med sitt omgivande rum, likt Gunilla Bandolins *Observatorium* (se s. 32). Växelverkan mellan rummet och konstverket är stark och de båda skapar tillsammans rummets helhet och uttryck. Konstnären kan också välja att låta sitt verk reagera med omgivningen, så att konsten blir något som står ut och avviker från rummet i övrigt. Dessa konstverk blir utropstecken, överraskningar, som lockar till reaktion och åsikter. Ett konstverk kan också

vara utformat så att det kan placeras i stort sätt i vilken miljö som helst, då konstverket i sig är nog. (Kaj Larsson, Stockholms kulturförvaltning, Konstkansliet, telefonintervju 2004-10-15)

Vad som är viktigt att förstå är att den offentliga konstens publik består av en kompott av olika människor, som är på väg till olika ställen och har olika slags ärenden att uträtta i rummet. När man arbetar med konst i det offentliga rummet är det därför viktigt att analysera vem, varför och till vad människor använder det tilltänkta rummet. Detta måste beaktas utifrån om man vill behålla rådande förhållanden eller styra rummets utseende för att till exempel locka nya människor att använda rummet. (Miles 1997, s. 110)

I vilka rum ska konsten placeras?

Konsten har traditionellt placerats på platser som har en högre grad av offentlighet och tillgänglighet vilket medför att fler människor kan konfronteras med den fasta konsten i utemiljöerna än med den lösa konsten inne på gallerier och museer. Dock är det ingenting som säger att ett konstverk på en plats med stor prestige har större möjlighet att bli betraktat eller omtyckt. Det kan vara lättare att springa förbi och inte observera stora och traditionella monument på stadens öppna torg än att överraskas av grändens lilla staty i knähöjd. Konstverket kan antingen komma in som en förvåning i en miljö där betraktaren minst anar det eller i ett rum där konstverket kan ses som självklart. Enbart konstverkets storlek, färg eller form avgör inte hur det upplevs, utan lika viktigt är dess placering och samverkan med sin miljö. Om definitionen av bra offentlig konst är att den ska få oss att uppleva och känna, är överraskningen och nytänkandet om hur det offentliga rummet och konsten kan användas en viktig del.

En stad har många olika sorters rum med olika funktioner. Ett av dessa rum är stadens största och centralaste torg, som naturligt har blivit ett av stadens viktigaste rum. Detta rum är stadens mittpunkt och har ofta berikats med betydelsefulla och monumentala gestaltningar. Torget har i alla tider uppfyllt en funktion som möteslats, handelsplats, nöjesplats samt ett rum för demokratiska debatter och representativa ändamål. Inför framtiden har torget också en viktig position när det gäller de eventuella hot som finns mot det offentliga rummet (se s. 12). Ett vackert torg är viktigt för staden som helhet, för med skönhet följer identitet. Ett torg ska genom sitt utseende särskilja sig från de övriga rummen i en stad, alla ska kunna känna igen att detta är stadens torg. Stadens torg ska ha sin egen identitet och arkitektoniska uttryck. (Nyström, red. 2000, s. 34)

Ovanstående tankar måste också finnas hos den som ska gestalta ett torg med offentlig konst. Offentlig konst på ett torg har en viktig uppgift då torgets prakt, betydelse och form bör lyftas fram och förstärkas. Det finns även förutbestämda tankar och idéer om hur andra rum i staden ska vara utformade. Parken har exempelvis varit en naturlig plats för mjukare och mänskligare konstformer som flätas in i den omgivande grönskan.

Placeringen av konst och konstens samspel med rummet måste bryta invanda mönster och testa nya banor. För att detta ska kunna förverkligas behövs ett verktyg för att låta konsten och rummet mötas i nya och spännande föreningar som tilltalar, ger spänning och bildar vackra rum som ger invånarna något att vara stolta över.

Wallenbergmonumentet, Kirsten Ontweds

År 2001 invigdes *Wallenbergmonumentet*, ett verk av konstnären Kirsten Ontweds, på Nybroplan i Stockholm. Konstverket är intressant att presentera i detta arbete då det har en mycket specifik koppling till sin plats. Under mitten av 1990-talet startade en diskussion om att uppföra ett minnesmärke över Raul Wallenberg och nazismens förintelse. Projektets utgångsläge var att förutsättningslöst pröva hur nutida konstnärer väljer att gestalta en så pass svår uppgift som att koppla Wallenbergs liv till Nybroplan. Nybroplan valdes då den har en mycket stark koppling till Wallenberg, då han jobbat och bott nära platsen samt att flertalet demonstrationer i Wallenbergs anda hållits på platsen. Platsen ansågs vara negligerad och avsikten var att förvandla platsen till ett nytt attraktivt torgrum som var värdig namnet Wallenberg och sin centrala placering i Stockholm. (Stockholms konstråd & Konstkansliet 2003, s. 118-124)

Konstnären Kirsten Ontweds beskriver att han ville skapa en öppen plats, med en horisontell spridning av konstverket, som ett mångsidigt minnesmärke. Konstverket består av sfinxliknande former, som skall leda tankarna till ett vackert minne av Wallenberg och de hus och gator som han ursprungligen gick längs. När verket presenterades i pressen var debatten stundtals häftig, då många människor väntat sig ett mer monumentalt minnesmärke över en man som Wallenberg. De som var kritiska till verket ansåg att platsen som skapats inte var värdig Wallenberg och de ifrågasatte om konstverket verkligen kunde betraktas som ett minnesmärke. Wallenbergmonumentet har dock en mångtydighet som inbjuder till olika tolkningar och driver åskådaren att själv ta ställning. Konstnären försvarar sitt minnesmärke och menar att det är ett monument som tillhör ingen och alla. Ontweds besriver att innan du stiger in har du redan varit där och där kommer du att stanna kvar när du har gått din väg. Oavsett om verket är värdigt Wallenbergs minne eller inte, så är det ett effektfullt inslag på den aktuella platsen. Då konstverket är horisontellt och markbundet skapas en stark kontrast till de omkringliggande vertikala byggnaderna och dess arkitektur. (Stockholms konstråd & Konstkansliet 2003, s. 118-124)

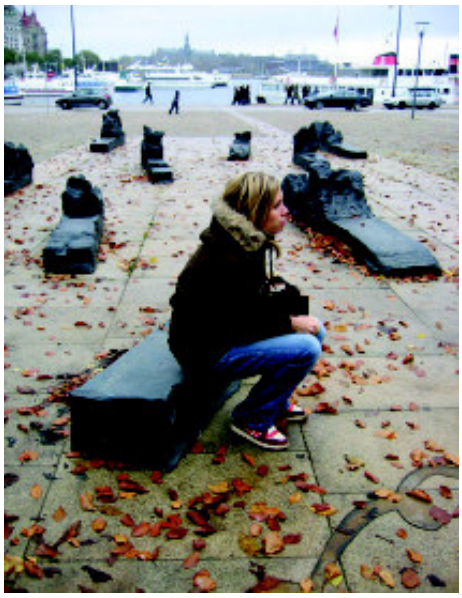

Samspelet konsten - arkitekturen

De offentliga rummens gestaltning växer fram som en växelverkan mellan de material som byggnader är gjorda av, markbeläggning, belysning, konst, skyltar och den mjukare struktur som växtligheten ger upphov till. (Nyström red. 2000, s. 48, 50) Konstnärliga gestaltningar måste samspela med arkitekturen och den övriga omgivningen, annars kan gestaltningarna betraktas som ett tafatt och meningslöst försök att liva upp en miljö. (Sandström & Sjöstedt 1977, s. 9)

Konsten är i ständig förändring, i dag utvecklas den mot en ökad fokusering på ett socialt innehåll och en funktion. Konsten kan vara en del av en funktion eller en byggnad och definitionen om vad som är konst och vad som är arkitektur är därför hårfin. Var övergår den funktionella konsten till att bli arkitektur? I dag är det just funktion och användarvärde som har fått rollerna att markera skillnaden mellan arkitektur och konst. Traditionellt sett blir arkitekturen meningsfull när den får en användning och konsten skapar betydelse utan att egentligen tillfredställa några praktiska behov, enbart estetiska.

Vi tycker att det är hög tid att omvärdera vad konstens och arkitekturens arbetsfält kan innebära. Detta för att kunna ha ett samarbete utöver de traditionella uppfattningarna om konst och arkitektur. Vi anser att en vidare fördjupning i att skilja arkitektur och konst åt inte är relevant, då de både professionerna vill skapa kommunikation, engagemang och attraktiva stadsrum. Slutsatsen kan sägas vara att det alltid är upp till betraktaren själv att avgöra vad som är konst och vad som arkitektur.

Drottninggatan, Stockholm, Ingrid Falk och Gustavo Aguerre, *Strindbergs citat*

Sveaplan, Göteborg, Gösta Salén och Robert Jonsvik

Observatorium, Gunilla Bandolin

”Den är en plats och ett landmärke med harmonisk geometri, en social och funktionell skulptur på gränsen till arkitektur”
Stockholms konstråd & Konstkansliet 2003, s. 163

Hammarby sjöstad är Stockholms största byggnadsprojekt sedan miljonprogrammets dagar på 1970-talet och totalt kommer området att omfatta mellan 8- 9 000 lägenheter. Projektet är unikt, då Stockholm traditionellt haft en byggnadstradition med slutna kvarter. Sjöstadens karaktär är mer öppen, med utblickarna mot havet samtidigt som den klassiska tätheten, hushöjderna och gatubredden fortfarande finns kvar. (Stockholms konstråd & Konstkansliet 2003, s. 163)

I detta byggnadsprojekt kopplades Stockholms konstråd in tidigt i processen. Ambitionen var att konstverk skulle berika strandområdet, kajerna och parkerna, men inte som ditställda objekt, utan som detaljer integrerade i bebyggelsen. Projektgruppen som bestod av planerare, projektörer och byggare arbetade i totalt fem år med bland annat en konstplan, att utse konstnärer, inbjuda till skissuppdrag och till sista välja förslag. De konstverk som uppförts har blivit viktiga inslag i stadsrummet och är numera oersättliga för Hammarby sjöstad. (Stockholms konstråd & Konstkansliet 2003, s. 164-165)

På Sickla udde uppförde konstnären Gunilla Bandolin en ekskulptur som heter *Observatorium*. Verket sträcker sig från land ut i vattnet som en träpir vilken avslutas i en rund skulptur som omsluts av höga breda avsatser. Verket vilar på pålar och efter dess insida bildar trappväggen ett mer slutet rum i lä för vinden. Skulpturens runda form framhävs även på natten, då en fiberoptisk slinga längs dess överkant tecknar dess siluett. Verket *Observatorium* har associerats med solterrasser, fågelbord, auditorium och har fått mycket goda omdömen. Idag är konstverket ett mål för promenaden och har blivit en plats där människor möts och får en stunds ro. Konstnären Gunilla Bandolin är mycket nöjd med att verket fått just denna funktion, då hon anser att konsten i vanliga fall inte får samma betydelse som arkitekturen. (Stockholms konstråd & Konstkansliet 2003, s. 158-165)

Den offentliga konsten- från idé till genomförande

”Här har kommunerna ett primärt ansvar, men en väl avvägd statlig insats och goda samverkansformer bör kunna stimulera såväl kommuner som företag och fastighetsbolag att satsa på en konstnärlig gestaltning som annars inte skulle ha kommit till stånd.”

Statens konstråd 2004

Arkebäck & Sjöblom 2005

Även om det är kommunen som har det primära ansvaret för den offentliga konsten så finns det ingenting som egentligen tvingar kommunerna att engagera sig i konstfrågor. (Westerlund 2002, s. 7) Det finns inte heller några fastställda riktlinjer angående hur kommunerna bör arbeta med den offentliga konsten. Detta kan bero på att den forskning som sker i Sverige idag angående offentlig konst oftast inriktar sig på enskilda konstnärer eller exempel på lyckade konstprojekt. Det är sällan som konstens särskilda funktion eller förutsättningar ställs i fokus eller får någon större uppmärksamhet. (Sjöholm 2003, s. 4) Att titta på konsten i olika nivåer utifrån ett övergripande system är därmed ovanligt. Då vi med detta arbete vill utveckla en analys- och samarbetsmetod, som till viss del innehåller riktlinjer för hur kommuner bör arbeta med den offentliga konsten, behöver vi få en insikt i hur kommuner i dag arbetar och varför de arbetar på detta sätt. Vi har därför valt att sätta oss in i de olika ansvarsområden och roller som finns inom den offentliga konsten i Sverige i dag för att sedan fördjupa oss i hur bland annat kommunerna Eskilstuna och Uddevalla arbetar.

Statens konstråd

Finansiering av konst genom allmänna medel har genom historien sällan förekommit, istället har donatorer och penningsamlingar spelat en viktig roll för förutsättningarna för den offentliga konsten. Bland annat har gestaltningar av offentliga elitbyggnader, som finansierats av donationer, givit svenska konstnärer chansen att börja jobba monumentalt och utveckla den offentliga konsten i Sverige. **I dag och under den moderna historien är det istället stat, kommun och landsting som är de stora beställarna och ekonomiskt finansierar den offentliga konsten. (Wingren 1984) Det är därför viktigt att kommunala planerare sätter sig in i konsten och dess process.**

Statens konstråds huvuduppgift är att förse byggnader i statlig ägo med god samtidskonst och har som deluppgift att informera allmänheten om den offentliga konsten i samhället samt göra den tillgänglig. Statens konstråd bildades år 1937 med staten som uppdragsgivare. Verksamheten är sedan dess skattefinansierad och syftet är kulturpolitiskt. (Stockholms konstråd & Konstkansliet 2003) År 1998 fick Statens konstråd ett utvidgat uppdrag, vilket innebär att rådet söker samarbete med alla som bygger och förvaltar gemensamma offentliga miljöer. Uppdraget är betydligt bredare än tidigare och innefattar numera allt från stadsförnyelse till utveckling av byggnadsdetaljer och material. (Statens konstråd 2003)

Statens konstråds konststöd

I de flesta industriländer i Västvärlden finns det sedan efterkrigstiden statliga stöd till offentlig konst, så också i Sverige. Konsten betraktas därigenom som en naturlig del av det moderna välfärdssamhället och kan sägas spegla en förhållandevis allmän tro på att god offentlig konst medför gynnsamma samhälleliga sociala effekter. (Sjöholm 2003, s. 3)

Statens konstråd helfinansierar projekt inom statligt lokalbruk och samfinansierar projekt inom icke statligt lokalbruk, som till exempel kommunala projekt där grundprincipen är delade kostnader. Statens konstråd ska bidra med råd, kunskap och pengar. (Statens konstråd 2004)

Enprocentsregeln

Sedan år 1937 rekommenderar staten att en procent av byggkostnaderna ska avsättas till utsmyckning av offentliga byggnader. (Kulturutskottets betänkande 2000/01:KrU6, 11§) Enligt Statens konstråd motsvarar enprocentsregeln i verkligheten endast cirka 0,7- 0,8 procent av de statliga byggnadskostnaderna. (Kulturdepartementet 1995, s. 10)

Kommuners roll och ansvar

Sveriges kommuner ansvarar för den fysiska miljön och att den givs estetiska värden. En estetiskt tilltalande miljö kan betraktas som viktig för kommuninvånarnas välbefinnande och för deras möjlighet att kunna identifiera sig med sin hembygd och miljö. En med omsorg utformad miljö kan även vara till fördel för kommunen när det gäller att locka till sig turister, befolkning eller företag. (Svenska kommunförbundet 1993, s. 10) **Tyvärr blir konsten ofta åsidosatt av att andra behov inom kommunen prioriteras. När dessa prioriteringsbeslut ska ske är det därför viktigt för kommunen att komma ihåg att på lång sikt kan satsningar i det offentliga rummet ge ekonomiska vinster för kommunen. Då besluten angående den offentliga konsten fattas på kommunal nivå är det till denna nivå som vår analys- och samarbetsmetod riktar sig.**

Enprocentsregeln

Enprocentsregeln är till för att hjälpa kommunerna att förse kommunala byggnader med konstnärlig utsmyckning. Den statliga enprocentsregeln är dock enbart rekommenderande. När man ser till fördelarna med offentlig konst borde det vara lika självklart att införa konstnärlig gestaltning i exploateringskostnaderna som att

ta med kostnader för parker, belysning eller mark-beläggning. Så är dock inte fallet då den införda rekommendationen om enprocentsregeln inte alltid blir efterlevd som en regel, utan som en rekommendation, vilket innebär att det är upp till kommunfullmäktige att välja hur regeln ska tillämpas. (Svenska kommunförbundet 1993, s. 5, 10) År 1990 uppgav ungefär hälften av Sveriges kommuner att de tillämpade någon sorts procentregel eller motsvarande för konstnärlig utsmyckning. Denna undersökning visar dock inte i vilken grad som regeln tillämpades eller vilken procentsats som användes. (Westerlund 2002, s. 9)

Trots att enprocentsregeln används relativt omfattande (dock med skiftande dignitet) i Sveriges kommuner finns det uttalad kritik mot förhållningssättet. Eva Arvidsson (s) i Sveriges riksstads kulturutskott (Kulturutskottets betänkande 2000/01:KrU6, 11§) menar att de statliga konstinköpen bör grundläggas på en kulturpolitisk bedömning och inte kopplas till en omfattning av en viss byggnad vid ett visst tillfälle. Detta för att det finns vissa nackdelar med enprocentsregeln. Enprocentsregeln kan exempelvis inte användas så vida det inte sker en om-, till- eller nybyggnad, vilket betyder att många befintliga områden som är i behov av konst inte kommer att få några medel för detta. En annan nackdel är att även om det sker en om-, till- eller nybyggnad så är det inte självklart att konst uppförs, för ibland när det gäller mindre projekt så är de kalkylerade siffrorna för små för att kunna finansiera ett verk.

Alternativet till enprocentsregel är ett fast anslag. Fördelarna med ett fast anslag är att det alltid är samma summa som avsätts till konsten oavsett om det sker någon nybyggnation eller inte, anslaget kan även användas på valfritt område, inklusive befintliga områden. Nackdelen med ett fast anslag är att det är lättare att dra in i ekonomiskt dåliga tider för kommunen än vad det är att avböja från enprocentsregeln. För om kommunen har råd att bygga bör de även ha råd med konst.

Donation av pengar eller konstverk

På grund av svikande ekonomiska resurser behövs det, utöver enprocentsregeln, ofta ett privat initiativ eller att en politiker aktualiserar och driver frågan för att konstprojekt skall komma till skott. De pengar som tillkommer sådana projekt är ofta från donationer, fonder eller från extra tillskott som kommunfullmäktige anslår. (Svenska kommunförbundet 1993, s. 12, 55)

Intresset för den offentliga konsten har ökat det senaste årtiondet, även bland näringslivet och bland företag. I dag kan företag och privatiserade institutioner spendera stora belopp på konsten. Skribenten Anders Engman (1999, s. 38) skriver i sin artikel, *Rävspel kring off- (?) konsten* i tidningen Konstperspektiv, att detta betyder många konstverk i vår miljö, men till vilket pris för konsten? Engman menar att kommunala konstnämnder, kommittéer eller liknande blir satta ur spel, då verken tekniskt sätt inte är placerade i det offentliga rummet, utan i det privata. Författaren menar också att liknande inträffar på kommunal mark när kommunerna accepterar donationer *”bakom kulisserna”* som därmed undgår en bedömning av kommunernas egna konstkunniga. Engman tror att detta nya ”*privatstyrda konstsystem*” på sikt kommer att sätta konstens kvalitet ur spel. För att detta inte ska ske gäller det för kommunerna att vara på det klara med vilka mål och riktlinjer som gäller inom kommunen för att på så sätt kunna motverka en motstridig utveckling.

Inköp av offentlig konst, konsttävlingar och parallella skissuppdrag

Statliga och kommunala inköp av offentlig konst ska enligt lag fungera som offentlig upphandling. Detta för att konkurrensen mellan konstnärer ska fungera så att alla konstnärer får samma konkurrensvillkor för att lämna anbud. Den offentliga upphandlingen ser även till att skattemedlen används på bästa sätt. Den viktigaste lagen som behandlar den offentliga upphandlingen och konkurrensen är *Lagen om offentlig upphandling*, LOU. Lagen anger hur staten, landstinget och kommuner får bete sig när de köper varor och tjänster. Det är sedan Nämnden för offentlig upphandling, NOU, som ser till att lagen efterföljs. Även om kommunen vet om att LOU måste följas och har intuitionen att göra detta, så är det inte lätt att tyda lagen. Det finns många kryphål och otydliga förhållningsregler som kan misstolkas. Då konst är svår att prissätta och bedöma är det även svårt att avgöra vilken konstnär som säljer de efterfrågade varorna och tjänsterna mest förmånligt. Allt detta, kryphålen, misstolkningarna och svårigheterna att värdera, kan leda till att upphandlingen av konst inte sker som offentlig upphandling och konstnärer konkurrerar därmed inte på samma villkor. (Konkurrensverket u.å.) Detta kan undgås och inköpen kan underlättas om kommunerna (kommunfullmäktige) fastställer egna strikta förhållningseregler.

Hur olika kommuner arbetar med den offentliga konsten

”Just genom den offentliga konsten har man en unik möjlighet att nå ut till många medborgare i alla åldrar och samhällsskikt. Konsten i det offentliga rummet är en sorts vardagskonst som man som betraktare möter gång på gång, där en särskilt god möjlighet ges för tiden och eftertanken att spela med.”

Gotlands kommun u.å., s. 3

Vi kommer nedan att presenta hur en rad kommuner i Sverige har valt att arbete med den offentliga konsten. Vi har valt att presentera Gotlands kommun som ett exempel på en kommun vars arbete kan ses som kreativt och föredömligt, då det slår ett slag för konstens betydelse i samhället. Vi har inte funnit någon annan kommun som arbetat på liknande sätt i Sverige och därför valt att stationera Gotland som ett exempel. Projektet *Konstens kraft* är ett regionalt projekt som är unikt till sin art och som är värt att presentera då det innefattar annorlunda tankesätt rörande den offentliga konsten. Vi kommer även att redogöra för hur våra fallstudiekommuner Eskilstuna och Uddevalla arbetar med sin offentliga konst.

Gotlands kommun

Gotlands kommuns Kultur- och Fritidsnämnd (KFN) gav under 2003 kulturavdelningen, under ledning av konstkonsulenten Hanna Stahle, uppdraget att starta ett arbete med en konstplan. Tanken med konstplanen är att den ska bli en del av en kulturplan för hela Gotlands kommun. (Hanna Stahle, konstkonsulent, Gotlands Kultur- och Fritidsförvaltning, telefonintervju 2004-10-11)

Till år 2002 hade kommunen, enligt beslut från Kommunfullmäktige, enprocentsregeln för om-, till- och nybyggnation samt ett fast anslag för att införskaffa konst. På grund av ekonomiska besparingar togs anslaget bort och endast enprocentsregeln finns i dag kvar. (Gotlands kommun u.å., s. 3) Gotlands kommun har sedan år 2002 mål och riktlinjer för konstnärlig utsmyckning, antagna av Kommunfullmäktige (Gotlands kommun 2002). Målen fastställer bland annat att KFN och tekniska nämnden ansvarar för att tillämpa de bestämmelser som riktlinjerna anger. Uppstår oenigheter mellan dessa två nämnder är det kommunstyrelsen som avgör. Dokumentet reglerar även till viss del ansvarsfördelningen mellan förvaltningarna samt att KFN ska samråda med berörda förvaltningar om fördelningen av medlen för konstnärlig utsmyckning mellan fast och lös konst samt anskaffningen av dessa. KFN ska också utse ett särskilt utskott, en konstkommitté. KFN ska även efter samråd med tekniska nämnden, utfärda tillämpningsföreskrifter för realiserandet av gestaltningen.

Konstplan

Arbetet med en konstplan för Gotlands kommun blev aktuellt då konsten befann sig i en stark utvecklings- och expansionsfas samtidigt som flera verksamheter med kulturkopplig hotades av nedläggning. KFN ställde då gällande kulturpolitiska mål, så väl statliga som kommunala i relation till de behov och bristområden som fanns på Gotland. Dessa fakta har sedan legat till grund för de mål som KFN utformat samt de strategier som en grupp sakkunniga på konstområdet arbetat med. Konstplanen har sedan utvecklats till att inte enbart vara ett sätt att se över och få fram lösningar till behov och brister, utan konstplanen ska även visa den önskvärda utvecklingen inom kommunen. (Gotlands kommun, 2004)

Konstplanen omfattas av tre övergripande mål (Gotlands kommun 2004):

- Alla ska ha möjligheten att både utöva och ta del av konst, barn och ungdomar ska sättas i främsta rummet och ges en jämlik tillgång till ett kvalitativt konstutbud.
- Kommunen skall stödja konstens nytänkande och låta konsten bli en bidragande drivkraft för kommunens fortsatta utveckling.
- Den offentliga konsten ska synliggöras och i hög grad komma medborgarna till del i offentliga miljöer.

Under varje mål finns flertalet mer detaljerade mål samt möjliga strategier som ska representera en samling goda idéer för att målen ska kunna nås. De flesta målen ska även vara förvaltningsöverskridande och målen ska genomsyra hela den kommunala verksamheten. Tanken är att konstplanen ska revideras vart annat år.

Konstprocessen

Den konstkommitté som KNF utsett består av tre politiker (från KNF), tre sakkunniga, konstmuseets intendent, kultursekreteraren och en konstnär som representerar KRO (Konstnärers Riksorganisation) som fungerar som konsulent. Det är denna konstnär som ansvarar för beredningen av utsmyckningsärendena och samordnar kontakterna. Kommittén är således ett arbetsutskott under KFN.

Normalt visar tekniska kontoret upp listor för konstansvarig på KNF över projekt som ska byggas i framtiden samt de totala kostnaderna för projekten. Beräkningar enligt enprocentsregeln görs och konstkommittén kan sedan börja arbeta med det aktuella

projektet. KRO- representanten väljer sedan ut en konstnär som får ett skissuppdrag och som är lämplig för att uppföra ett verk på den utvalda platsen och sedan avgör konstkommittén valet. Kommunen väljer ofta Gotländska konstnärer och väljer dem utifrån platsen och verksamhetens förutsättningar. Det är konstkommittén som svarar för besluten om det konstnärliga och tekniska förvaltningen samverkar angående byggtekniska frågor. Konstnären har löpande kontakt med tekniska förvaltningen och KRO-representanten. KRO- representanten fungerar som projektledare för utsmyckningsprojektet och ska även vara förmedlare och kontaktperson mellan de olika parterna i processen. I större sammanhang anlitas ofta en extra konstnär som projektledare.

Vår kommentar

Kommunens konstplan är ett bra och genomarbetat dokument i det avseende att det kan användas som inspirationskälla. Planen kan även användas för att påverka processerna för uppförandet av konst samt kan hjälpa konsten att få en större dignitet i kommunens arbete. Dokumentet består av många fina tankar om konsten och dess betydelse, men är trots allt relativt övergripande i sina formulerade mål vilket kan vara negativt för de efterföljande effekterna av planen. Vilken påverkan dokumentet kan få återstår att se efter ett antal år och om de eventuella förändringarna är bestående. Stahle påpekar att planen inte är regler att arbeta efter utan endast är ett *verktyg* att arbeta med och att den faktiskt utgår från kommunpolitiska mål. Planen uttalar en vilja, den tvingar inte fram något, utan den ska vara något som medvetandegör en riktning att arbeta efter. Vi tror därför att dokumentet kan bli värdefullt för kommunen, då politiker faktiskt står bakom planen och att den kan hjälpa till att på lång sikt föra fram kommunens konst. Konstplanen är även bra i det hänseendet att föra ut information och kunskap om vad som faktiskt ska vara gällande i kommunen. I planen står också att man ska arbeta för att marknadsföra konsten för att medvetandegöra medborgarna samt kommunalanställda på den resurs och potential som finns i konsten. Alla dessa formulerade mål är övergripande, men trots allt mycket viktiga.

Västra Götalands projekt, *Konstens kraft*

Konstens kraft var ett projekt som startades i januari 2004 och som drivits genom ett samarbete mellan Västra Götalandsregionen, Kommunförbundet Dalsland, kommunerna i Dalsland och Statens konstråd. Projektet har finansierats av Europeiska Unionen och Europeiska regionala utvecklingsfonden. Projektet satte konstnären i centrum för stadsförnyelse samtidigt som det försökte få med många olika aktörer med olika intressen och perspektiv. Det viktigaste var att aktörerna skulle samarbeta mot ett gemensamt uppsatt mål samt att få projektet politiskt förankrat så att det kunde få en långsiktig bärkraft. Projektet lyfte fram vikten av att rummen, miljöerna och landskapet har inslag av konstnärliga och estetiska inslag. Projektet genomdrevs i sex kommuner i Dalsland. Totalt deltog tolv konstnärer och dessa hade som huvuduppgift att fungera som kreativa konsulter som skulle sätta igång tankeprocesser och hålla samman arbetsgruppen. (Västra Götalandsregionen et al. 2004)

Ett av målen med projektet *Konstens kraft* var att sätta igång en diskussion och en dialog angående den offentliga konsten, vilket det även gjorde då många intressanta diskussioner tog fart ute i kommunerna. Även om förhoppningen var att dessa diskussioner och processer skulle leda fram till konstnärliga gestaltningar så var inte det huvudmålet. Arbetet med de olika processerna har i dag kommit olika långt i de olika kommunerna, i vissa kommuner har en del konstprojekt redan realiserats. (Västra Götalandsregionen et al. 2004)

Projektgruppen för *Konstens kraft* poängterar att de är mycket medvetna om att konst inte har någon direkt och omedelbar koppling till en kommuns ekonomiska utveckling utan att det handlar om långsiktiga investeringar som på sikt kan leda till resultat. Projektet *Konstens kraft* anser att det är viktigt att kommunen fördelar kostnaderna för konsten över de olika förvaltningarna. En kulturnämnd kan inte ensam stå för kostnaderna i den offentliga miljön, det gäller att bredda konstens frågor och betydelse samt integrera den i ett flertal förvaltningars budget. Först då kan mer pengar frigöras till mer konst. Projektet *Konstens kraft* har satt upp riktlinjer för vad kommunen bör arbeta för och efter. Målen innefattar bland annat att kommuner bör upprätta en konstplan, samarbeta med Statens konstråd, skapa intresse för den offentliga miljön och ge processen livskraft. (Västra Götalandsregionen et al. 2004, s. 31)

Eskilstuna kommun

Eskilstuna kommun ligger i Mälardalen och har en folkmängd på 91 000 (31 augusti 2004) (Eskilstuna kommun 2004a). Information om Eskilstuna kommun har erhållits genom personliga intervjuer, utförda av Frida Sjöblom under hösten 2004. De tjänstemän som intervjuats är Kennet Åström, museichef på Eskilstuna museer (2004-10-18), Birgitta Widholm, chef för Kultur- och Fritidsförvaltningen (2004-10-14), Jonas Burman, kultursekreterare på Kultur- och Fritidsförvaltningen (2004 10-12), Ingrid Carlsson, chef för Stadsbyggnadsförvaltningen

(2004-10-28) och Elisabeth Lindblad, planchef på Stadsbyggnadsförvaltningen (2004-10-20). De politiker som intervjuats är Kristina Eriksson, Konstdelegationens ordförande, kommunstyrelsen (s) (2004-12-21) och Tommy Hamberg, Stadsbyggnadsnämndens ordförande, kommunalråd (v) (2004-12-21).

Tjänstemän och politikers åsikter om offentlig konst

Samtliga intervjuade från de båda förvaltningarna har en positiv och relativt traditionell syn på den offentliga konsten och dess betydelse. Alla är även överens om att konst kan användas för att marknadsföra och höja en stad som Eskilstuna.

På frågan om vad offentlig konst är och vad som är god konst, går de intervjuades åsikter mer isär. Alla instämmer i den självklara definitionen att offentlig konst är just offentlig och tillgänglig för alla och flera intervjuade påpekar just det faktum att bra offentlig konst är enbart den konst som berör eller ger en upplevelse för betraktaren. Jonas Burman, kultursekreterare på Kultur- och Fritidsförvaltningen i kommunen säger dock att mycket av det som kallas konst i det offentliga rummet inte är konst, utan snarare hantverk. Politikern Kristina Eriksson är av liknande åsikt då hon tycker att offentlig konst enbart är den konst som utförts av erkända konstnärer. Ingrid Carlsson, Stadsbyggnadsförvaltningens chef betonar istället att det ligger i betraktarens ögon att avgöra vad som är konst.

Tjänstemännens och politikernas skilda åsikter om vad som är offentlig konst kan tyckas vara små och kanske obetydliga. Dock har det visat sig att kommunen i byggnadsprojektet Västergatan (se text nedan), i samarbete med en utomstående konsult stött på problem där definitionen av vad som är konst fått betydelse. Detta belyser behovet av att det borde finnas en samlad och bestämd definition av vad offentlig konst står för inom kommunen.

Den offentliga konstens beslutsprocess

Eskilstuna har idag ingen formell process eller beslutsgång för den offentliga konsten och den konsten som uppförts under de senaste åren har därför tillkommit på skilda sätt. Kommunen har ingen formellt bestämd enprocentsregel vid ny-, om- eller tillbyggnad av kommunalägda byggnader. Kommunen försöker dock att efterleva regeln, men har under de senaste åren inte byggt så mycket i kommunal regi.

Den offentliga konstens formella dokument

Någon konstplan, policydokument eller estetiskt program som berör den offentliga konsten finns heller inte. Verksamhetsplanen för Kultur- och Fritidsförvaltningen och för enheten kultur innefattar heller ingen bestämmelse eller information om hur den offentliga konsten ska behandlas. För inskaffning av offentlig fast konst finns det inga speciellt avsatta pengar i Kultur- och Fritidsförvaltningens budget.

Kommunen har upprättat ett kvalitetsprogram för innerstaden med syftet att visa politikernas viljeriktning angående detaljutformning och programmet kan nyttjas som hjälpmedel vid förändringar av det offentliga rummet. Dokumentet innehåller dock ingen information eller riktlinjer om offentlig konst, som trots allt utgör en viktig del av de centrala stadsdelarna. Denna brist kan tyckas vara underlig i ett dokument som ska klassas som ett estetiskt program och som ger information om utformningsriktlinjer och behandlar de flesta andra delar av det offentliga rummet. Dokumentet skulle med fördel kunna innehålla rekommendationer och riktlinjer angående offentlig konst och därmed utgöra ett forum för samarbete mellan förvaltningar.

Konstdelegationen

Kommunen har dock en konstdelegation som ansvarar för både fast och lös konst, har beslutanderätt och delegationens medlemmar består av tjänstemän från Kultur- och Fritidsförvaltningen, politiker samt Museichefen. Årligen köper delegationen in konst för 180-190 000 kronor, vilket huvudsakligen går till lös konst.

De intervjuades åsikter om konstdelegationens uppgifter samt hur dess arbete fungerar skiljer sig påfallande åt. Vad som framkommit från intervjuerna är att delegationen inte fungerar så effektivt som önskat vad gäller den fasta konsten, då det uppstått problem under förverkligandet av de senaste konstprojekten. Kommunens konstdelegation har inte en fungerande nyckelroll, är inte en sammanförande länk mellan förvaltningar och saknar en dignitet som kan önskas av en delegation för den offentliga konsten. Delegationen har varken tillräckligt med medel (för att även kunna köpa in fast konst) och har heller inte tydlig och tillräckligt stark insyn i Stadsbyggnadsförvaltningens arbete (eller andra förvaltningars). Inga representanter från Stadsbyggnadsförvaltningen sitter med i konstdelegationen.

Under våren 2004 har dock en grupp av politiker och tjänstemän från Stadsbyggnadsförvaltningen och Kultur- och Fritidsförvaltningen träffats vid informella möten för att diskutera upplägg och strategi för aktuella bygg- och konstprojekt. Dock anser politikern Kristina Eriksson (s) att dessa möten inte varit ett försök att bilda en fast grupp, utan enbart tillfällen för att utbyta information om aktuella

projekt och belysa problem mellan förvaltningarna. Inom kommunen har även ett arkitekturråd bildats och under hösten har utomstående arkitekter bjudits in att deltaga i denna grupp

Beslutsprocessen
Den konst som uppförts i det offentliga rummet de senaste åren har antingen tillkommit genom att exempelvis Eskilstuna energi och miljö firat ett jubileum och avsatt pengar till uppförandet av konst. Representanter från bolaget har fått sitta med i konstdelegationen och utse det konstverk som ska uppföras. Konst har även uppförts på initiativ från politiker och tjänstemän som påpekat behovet i samband med ombyggnad eller liknande i det offentliga rummet.

Då kommunen i dag inte har en formell process anser Museichefen Kenneth Åström att det finns ett stort behov av att veta vem som gör vad. Viktigt att påpeka är också att kommunen inte uppfört ett konstverk på ett par år och att det därför finns en viss osäkerhet hos de intervjuade för hur olika konstverk kommit till. I dag bygger processen till stora delar på personliga kontakter och en tradition av samarbete mellan förvaltningarna. Både planchefen, Stadsbyggnadsförvaltningens chef och Kultur- och Fritidsförvaltningens chef tycker att samarbetet dem emellan fungerar bra.

Kenneth Åström och Jonas Burman tycker dock att samarbete och beslutsprocessen enbart fungerar ibland, ibland inte. Elisabeth Lindblad, planchef, anser inte att planavdelningen är delaktiga i processen kring offentlig konst (något konstverk har dock inte uppförts sedan hon anställts för fyra år sedan).

Alla intervjuade drar paralleller till ett nyligen startat projekt, Västergatan, där den offentliga konstens beslutsprocess inte fungerar som önskat. Projektet innebär en ombyggnad av en tillfartsväg till centrala Eskilstuna, som utformats i samarbete med en extern konsult. Kennet Åström beskriver att arkitekter och planerare tillsammans bestämde hur planen skulle se ut och sedan valde arkitekten själv, utan kontakt med kommunen, att bjuda in en konstnär för att visa förslag på gestaltningar som följde arkitektens bestämda koncept. Det förslag som arkitekten valde att uppföra består av små svampar i mosaik som ska fungera som sekundära sittplatser intill vägens busshållplatser. Konsultens angreppssätt var inte korrekt enligt samtliga intervjuade och initiativet skedde dessutom först i projektskedet, vilket är för sent. Ingrid Carlsson beskriver att arkitekten har försvarat sina handlingar genom att hävda att han hade befogenheten att välja denna person för att utforma svamparna, då denna person inte var konstnär utan hantverkare.

Problemen och behov

Ovanstående uttalanden från tjänstemän på båda förvaltningarna visar på ett informellt arbetssätt, som fungerar av och till. **Samtliga intervjuade efterlyser en formell beslutprocess och belyser behovet av en konstkommitté eller ett konstråd som på ett mer formellt sätt kan samordna förvaltningarna. Det är struktur och en metod att arbeta efter som fattas.** Politikern Tommy Hamberg (v) anser att konstprocessen i kommunen i dag är lös och fungerar inte enligt en rak linje. Konsten blir isolerad och lös i förhållande till sin omgivning och kommunens övriga arbete. Enligt Hamberg finns två typer av konst, en typ som relativt isolerat kan placeras i det offentliga rummet och ett samarbete mellan Kultur- och Fritidsförvaltningen och bygglovsenheten behövs för att lösa praktiska frågor. Det finns också konst som är mer integrerad och som samspelar med sin omgivning och där samarbetet mellan Stadsbyggnadsförvaltning, planavdelning och Kultur- och Fritidsförvaltning är desto viktigare.

Kultur- och Fritidsförvaltningens chef Birgitta Widholm menar att det är av stor vikt att rutinerna för en konstkommitté ska innefatta en sammankoppling mellan Stadsbyggnadsförvaltningen och Kultur- och Fritidsförvaltningen. Hon anser också att ansvaret för att bilda en sådan grupp borde ligga på Museichefen. Museichefen Kennet Åström menar detsamma, men väntar på att få uppdraget att sammanställa denna grupp. Han menar också att denna grupp inte borde vara helt statisk, utan bör ha vissa fasta representanter och sedan att antal tillfälliga som varierar beroende på projektets typ och den kunskap som aktuella projekt kräver.

Kommunens kunskap är något som flera intervjuade påtalar. Kennet Åström beskriver vikten av att kommunen är en god beställare. Han menar att det inte går att styra det konstnärliga arbetet, men Stadsbyggnadsförvaltningen kan ändå definiera plats och behov utifrån deras synpunkter och kunskaper, vilket blir något som konstnären sedan kan arbeta efter. Ingrid Carlsson anser också att en inventering gjord av Kultur- och Fritidsförvaltningen, över rum i staden där det saknas konst, vore värdefullt.

Elisabeth Lindblad framhåller att kommunen måste var en aktiv beställare och veta vad de vill. Hon menar att detta är extra viktigt när kommunen anlitar konsulter för att utföra projekt (likt exemplet Västergatan). Hon anser att planavdelningen inte kan styra konsten, men betonar vikten av

att avdelningen är delaktiga i ett resonemang om konstens placering. Lindblads resonemang belyser inte enbart att det är viktigt med en sammankoppling mellan förvaltningarna, utan även att kommunen är beredd, insatt och vet sina intentioner och önskemål när det väl blir aktuellt med offentlig konst. Kennet Åström påpekar att det från hans sida inte finns en ”prioriteringslista” över vilka platser som är i behov av att berikas med hjälp av konst, men menar att det skulle klart underlätta arbetet om en sådan fanns. Brist på ekonomiska resurser är något som samtliga intervjuade beskriver och problemet är inte unikt för Eskilstuna. Konstdelegationens avsatta pengar räcker inte för den fasta konsten och det finns ett behov av att kommunfullmäktige avsätter pengar. Kultur- och Fritidsförvaltningen har heller inga avsatta pengar för drift av kommunens konstverk. Skötseln och reparationen av befintliga konstverk blir därför eftersatt. Kommunikationen mellan parkarbetare och Kultur- och Fritidsförvaltningen, när ett konstverk är i behov av reparation, fungerar även dåligt.

Tommy Hamberg (v) påpekar att kommunen själva inte byggt så mycket på senare tid (vilket dock i sig inte är en ursäkt eller förklaring till att det inte uppförts så mycket offentlig konst). Hamberg menar dock att kommunen tillsammans med de kommunalägda bostadsbolagen, Parken Zoo och Eskilstuna Energi bygger årligen tillsammans för stora summor pengar men att det ofta är ombyggnader för mindre summor vilket leder till att fast konst inte uppförs.

Alla intervjuade anser att konst är viktigt, men likväl verkar den offentliga konsten glömmas eller prioriteras bort av andra viktiga samhällsintressen när väl kommunala projekt skall genomföras. Kanhända är det inspiration samt en påminnelse om den offentliga konstens potential i stadens estetiska utseende och utveckling som behövs för både de som kan/ska ta initiativet till att uppföra konst samt de som slutligen bestämmer. Kommunen behöver då en formell beslutsprocess, men även ett arbetssätt för att skapa resurser.

Uddevalla kommun

Uddevalla ligger mitt i Bohuslän mellan Göteborg och Oslo och har under hösten 2004 passerat 50 000 invånare. (Uddevalla kommun 2004) För att få en insikt i hur Uddevalla kommun arbetar med den offentliga konsten i staden intervjuades fyra personer på olika instanser inom kommunen personligt av Marie Arkebäck, för att på så sätt skapa en bred syn på hur processen går till i verkligheten och inte bara på pappret. De som intervjuades var Claes Nabrink, Gatu- och parkchef, Tekniska kontoret (2004-10-13), Hans Johannson, planarkitekt, planavdelningen, Miljö- och Stadsbyggnadsförvaltningen (2004-10-13), Carl Casimir, kommunantikvarie, Kultur och fritidsförvaltningen (2004-10-18) samt Agneta von Zeipel, verksamhetsledare på Konsthallen, Bohusläns museum (2004-10-18).

Tjänstemäns åsikter om offentlig konst

Agneta von Zeipel anser att det är konstvärlden som definierar vad som är konst och att konstbegreppet hela tiden vidgas. Den offentliga konsten ska enligt henne vara spännande, nytänkande och gärna ha en liten extra knorr av något slag. Konsten ska bidra med en känsla som går utöver vad konsten föreställer. Hon tycker att det är väldigt tacksamt att arbeta med konst i det offentliga rummet då den ger ett direkt gehör. Clas Nabrink anser att den offentliga konsten ska vara något som uppmärksammas på ett positivt sätt och som gör att den blir en attraktion, han anser dock att det är en smaksak vad som anses positivt. Hans Johansson anser att den offentliga konsten ska vara ett tillägg i stadsmiljön. Ett tillägg som inte behöver ha en funktionell karaktär utan som ska berika annat än det rent funktionella, den ska ge en upplevelse av något slag. Samtliga intervjuade ansåg att det är bra att konsten skapar en debatt hos stadens invånare, att konsten väcker känslor.

Under intervjuerna diskuterades vad som var konst och vad som ”bara” var planering eller arkitektur. Konstbegreppet innefattar idag så mycket och i stort sett kan konst se ut hur som helst. Även frågan *Kan vem som helst vara konstnär?* diskuterades. Hans Johansson anser att det är fel att generellt kalla arkitektur konst, enligt honom finns det väldigt få arkitektoniska verk som kan kallas konst, Guggenheim museet i Bilbao, kan dock vara en av dessa. Arkitektur ska enligt honom vara brukarvänligt, konst kan sedan vara en del av arkitekturen. Han tycker att man som planerare och arkitekt alltid strävar efter att skapa något som är mer än bara en funktion men sedan att kalla det konst är att gå för långt. Även Carl Casimir anser att en del arkitektur kan vara konst, han anser även att konst kan skapas av vem som helst, det behöver inte enbart skapas av konstnärer. Han lyfter särskilt fram barnen som potentiella konstskapare. Slutsatsen som vi kan dra är att gränsen mellan vad som är konst, vad som inte är konst och vem som är konstnär, vem som inte är konstnär är hårfin och avgörs bara av betraktaren själv.

Den offentliga konstens beslutsprocess

I Uddevalla kommun gäller enprocentsregeln vid nybyggnad och då är det också en hel procent av den totala kostnaden som avsätts till gestaltning. När det gäller tillbyggnad så är det en halv procent som avsätts. Enprocentsregeln omfattar både konst inomhus och

utomhus. I Uddevalla läggs ungefär samma summa pengar på utomhus- som inomhuskonst, det blir dock fler alster av konst inomhus då dessa oftast är billigare. Kultur- och Fritidsförvaltningen har förutom enprocentsregeln ett fast anslag på 63 000 kronor som är avsatt för offentlig konst, för dessa pengar inhandlas oftast lös konst.

De instanser som är engagerade i den offentliga konstens beslutsprocess är Tekniska kontoret, Miljö- och Stadsbyggnadsförvaltningen och Kultur- och Fritidsförvaltningen som även har huvudansvaret för den offentliga konsten.

Beslutsprocessen går till på olika sätt beroende på om det är nybyggnad, ombyggnad eller tillbyggnad och hur mycket den omfattar. Om det är ny- eller tillbyggnad tar Tekniska kontoret kontakt med Kultur- och Fritidsförvaltningen. Tekniska kontoret anger hur stor summa pengar som en procent utgör, så att Kultur- och Fritidsförvaltningen vet hur mycket de har att röra sig med. När Kultur- och Fritidsförvaltningen har lagt fram sitt förslag om val av konstnär och denna presenterat sin konst är det Tekniska kontoret som kontrollerar konstverket ur säkerhetssynpunkt. Under arbetets gång har Kultur- och Fritidsförvaltningen löpande kontakt med Tekniska kontoret.

På Kultur- och Fritidsförvaltningen är det bland annat Carl Casimir som avgör vilken konstnär som får uppdraget. Om beloppet, som utgör en procent av byggkostnaden, överstiger två basbelopp á 40 000 är det en fråga för Kultur- och Fritidsnämnden, vilket innebär att politikerna ska vara med och välja konstnär samt godkänna förslagen. I bägge fallen så är det Carl som väljer ut konstnär, men om det är en nämndfråga tar han fram ett antal olika konstnärer som han finner lämpliga och presenterar dessa för nämnden som sedan tillsammans med Kultur och fritidsförvaltningen avgör vem som får uppdraget. Om enprocentsregeln omfattar mindre än två basbelopp tar Kultur- och Fritidsförvaltningen beslut.

När Clas Nabrink fick frågan *Vilka instanser är det som samarbetar angående den offentliga konsten i staden?* svarade han att det är Tekniska kontoret (Gatu- och parkförvaltningen), Miljö- och stadsbyggnadskontoret (Planavdelningen) samt Kultur- och Fritidsförvaltningen. Han ansåg att Gatu- och parkförvaltningen och planavdelningen har mest samarbete. När samma fråga ställdes till Hans Johansson på planavdelningen ansåg han att det var Kultur- och Fritidsförvaltningen och Gatu- och Parkförvaltningen som hade ansvaret för den offentliga konsten utomhus och planavdelningen var inte inblandad i detta. Dessa motstridiga åsikter grundar sig på att Nabrink och Johansson har olika syn på vad som är konst. Nabrink anser att det som skapas på planavdelningen och inte enbart har en funktion går under begreppet konst medan Johansson absolut inte ser sig själv eller andra planerare som konstnärer. Det han skapar är således inte konst och därför anser han inte heller att planavdelningen är inblandad i den offentliga konstens beslutsprocess.

Den offentliga konstens formella dokument
Det finns inga beslutsdokument som anger hur samarbetet mellan de olika instanserna ska gå till. Det finns heller inte någon konstplan men däremot finns ett gestaltningsprogram för centrala Uddevalla samt en fördjupning av översiktsplanen gällande centrala Uddevalla. Den fördjupade översiktsplanen blev antagen av kommunfullmäktige den 11 januari 2000. Planen formulerar den framtida inriktningen för den fysiska miljön både på kort och på lång sikt. Den framtida planeringen ska utgå ifrån tre utgångspunkter, att staden ska fungera, att stadens ursprung ska tas tillvara samt att staden ska gestaltas så att den utgör en rik miljö där samtliga av stadens verksamheter kan utspelas. I planen anges även att det är möjligt att knyta samman stadens olika funktionella enheter genom estetiken och upplevelsen.

Oktober år 2000 kom samrådshandlingen ”Centrala Uddevalla, gestaltningsprogram” ut och under år 2001 beslutade kommunfullmäktige att gestaltningsprogrammet ska utgöra riktlinjer vid centrumaktivitet. Gestaltningsprogrammet lyfter bland annat fram att genomtänkta detaljer är en grundförutsättning för att kunna skapa goda helhetslösningar. Detaljerna kan omfatta teknik och funktion men även identitet och estetik. Endast på ett ställe i gestaltningsprogrammet nämns dock den estetiska gestaltningen, *”På väl valda platser i gaturummet – där t ex människor kommer nära intill – bör en utformning/utsmyckning med insatser från konstnärer kunna bidra till en utveckling av stadsmässigheten”* (Uddevalla kommun 2001b, *s. 18)*

Problem och behov

Under intervjuerna lyftes problem och behov fram av de intervjuade och när intervjuerna sammanställdes uppdagades även ytterligare problem som grundar sig på de olika förvaltningarnas uppfattningar om hur processen angående den offentliga konsten går till.

Carl Casimir skulle vilja att Kultur- och Fritidsförvaltningen kom in tidigare i planeringsskedet. Casimir vill komma in så tidigt i planprocessen så att konsten kan bli en integrerad del i byggnaden, eftersom konsten kan bestå av en färgad glasruta, en tegelvägg eller av en parkbänk.

Som det är idag så tar Tekniska kontoret ibland kontakt med Kultur- och Fritidsförvaltningen först när planen är klar. För att belysa hur det ibland fungerar inom kommunen gav Casimir exemplet Österängen som är ett serviceboende som byggs i den östra delen av staden. I det här projektet blev Kultur- och Fritidsförvaltningen först inkopplade när planen var klar. Till servicehuset hör två parker där utomhuskonst ska placeras. Då planen redan var klar var konstnären tvungen att fråga landskapsarkitekten om det exempelvis var okej att flytta en häck och en buske så att konsten skulle kunna få plats. Denna brist i processen leder till att konsten blir någonting som appliceras i efterhand och även om konstnären anpassar konsten till den blivande platsen har inte landskapsarkitekten varit medveten om att konst ska passas in när han/hon skapade platsen. Det optimala är om landskapsarkitekten och konstnären arbetar tillsammans och skapar en helhet istället för att två helheter ska försöka sammanföras till en.

Carl Casimir och Hans Johansson anser att det skulle finnas ett liknande anslag som enprocentsregeln när det gäller parkmark och gatumark. Som det är idag så måste nybyggnad eller ombyggnad gälla en byggnad för att enprocentsregeln ska gälla. Om kommunen bygger om en park eller anlägger en ny väg avsätts inga pengar till konst. Hans Johansson anser att beslutsprocessen fungerar bra som den ser ut idag men om enprocentsregeln också skulle börja gälla för parkmark och gatumark, skulle pengarna hamna under Tekniska kontoret och då skulle han vilja att planavdelningen var mer inkopplade och fick mer att säga till om. När det gäller mindre projekt som innefattar enprocentsregeln, men där summan är för liten för att investera i konst skulle Casimir vilja att det går att flytta över denna summa till andra projekt. Som det är idag går inte detta och pengarna går förlorade.

Agneta von Zeipel anser att det är viktigt att kommunen i större grad tar kontakt med Statens konstråd och andra kunniga inom området när det gäller den konstnärliga utsmyckningen i staden. Detta för att Uddevallas konst ska ha en så hög kvalité som möjligt. Då det ibland är svårt för kommunen att själva hålla sig ajour när det gäller konstnärer och konstverk skulle ett samarbete med Bohusläns museum och Statens konstråd, som har ett mer rikstäckande arbetsområde, vara givande. En konstkommitté skulle också kunna vara till hjälp för kommunen i detta arbete.

Det finns ingen konstkommitté i Uddevalla men det finns en vänförening till Bohusläns museum som heter *Forum för samtidskonst*. Föreningen består av både konstnärer och privatpersoner som arbetar för att konsten ska bli mer integrerad i den fysiska miljön. Under våren 2004 höll de en seminarieserie som behandlade just detta ämne. Under seminarieserien tog de även upp frågan om att bilda ett skönhetsråd i kommunen. Alla instanser verkar tycka att ett skönhetsråd skulle vara bra att ha men det verkar som om ingen vill ta initiativet och ansvaret för att starta ett. Förslaget att upprätta ett skönhetsråd har tagits upp i Miljö- och Stadsnämnden, vilka var positiva till förslaget men ansåg att det är viktigt att tydligt utforma vilken roll ett skönhetsråd ska ha. Detta för att rådet inte bara ska ge ett allmänt tyckande i olika frågor utan att de också ska ha en beslutande roll. Agneta von Zeipel anser att skönhetsrådets uppgift skulle kunna vara att lägga fram förslag på platser som borde rustas upp och att kommunen tar deras åsikter i beaktande när beslut ska fattas.

Hur kommuner bör arbeta med den offentliga konstens beslutsprocess

”Konstens utvecklingspotential ligger i att finna nya och fler sätt att bygga broar mellan konstvärld och samhälle. Mycket kommer att hända om vi bereder marken.”

Gotlands kommun u.å., s. 9

Problemen i Eskilstuna och Uddevalla kommun är inte unika, utan tvärt om vanliga dilemman som ofta uppstår mellan kommunens olika förvaltningar. Vi vill i detta avsnitt i arbetet, utifrån problem och exempel i Eskilstuna, Uddevalla, Gotland och *Konstens kraft* beskriva hur vi tycker att kommuner i allmänhet kan och bör arbeta med den offentliga konsten för att få ett så bra resultat som möjligt, ur både konstnärlig och stadsmässig synvinkel.

Skapa intresse och engagemang hos beställare och politiker

Åtskilliga av våra offentliga miljöer som skapats under de senaste decennierna har förebråtts för att vara visuellt bristfälliga och monotona. Kritiken är ofta befogad men försvaras av kommunen, som anser det svårt att rymma konstnärliga gestaltningar i projektens redan små ekonomiska och tekniska förutsättningar. **Konst behöver inte betyda en stor kostnad, speciellt inte om konsten får komma in tidigt i processen och utgöra en del av exempelvis markbeläggning eller fasad.** Det som behövs är en attitydförändring, ett sätt att skapa intresse, engagemang och ge kunskap om den offentliga konsten till beställare, tjänstemän och politiker. Dessa personer måste också kunna ge utryck för de krav som ska ställas på den

specifika miljön och hur de vill att gestaltningen och rummet ska samverka. Byggherrar och politiker känner ofta en osäkerhet inför det estetiska, då det gestaltande inte är mätbart på samma sätt som tekniska och ekonomiska funktioner. (Kulturdepartementet 1995, s. 25)

Därför måste den offentliga konsten och dess betydelse förankras brett i kommunen, kommunledningen, samhället, näringslivet, turistnäringen, hos allmänheten och nyckelpersoner. Detta stöd måste även finnas med i kommunala, långsiktiga handlingsplaner, så som exempelvis fördjupade översiktsplaner och gestaltningsprogram. Tillvägagångssätten för att skapa intresse för det offentliga rummet, arkitekturen och konsten är många. Bland annat kan kommunen anordna utställningar och föreläsningar om aktuella lokala eller internationella projekt, uppmuntra lokal media att göra artikelserier om exempelvis stadens offentliga konstverk eller inrätta priser för bästa renovering, nybyggnation eller färgsättning. Lika viktigt är det att även behandla och vårda kommunala byggnader och konstverk som viktiga element för stadsbilden. (Statens konstråd 2004, s. 31)

Förvaltningsöverskridande samarbete

När kommuner idag skapar sina stadsrum, sker det ofta fragmentariskt då olika förvaltningar och delar av förvaltningar har skilda inriktningar och syften med sitt arbete. Kommunens planenhet har ett övergripande intresse att bestämma hus och fasaders utseende medan gatuenheten exempelvis inriktar sig på det offentliga rummets markbeläggning och snöröjning. Trafikenheten fogar över trafikflöden och rondeller. Parkenheten tillför soffor, lampor samt planteringar. Sist i processen kommer ofta kommunens kulturenhet som vill förse rummet med ett estetiskt bidrag, i form av konst. Ingen planerar alltså fullt ut för helheten och konsten får därför svårare att vara en integrerad del av rummets helhet. Vad som behövs är en planering som står för interaktionen av funktion och befolkning samt funktion och konst. **Vi anser att det är stadsbyggnadsenheten och planenheten som borde lägga grunden för denna helhet, då det är de som först angriper problemet och sedan lotsar det vidare till nästa enhet. Emellertid är det lika viktigt att det finns ett fungerande samarbete mellan förvaltningar och enheter under arbetets gång.**

Det är även väsentligt att alla förvaltningars kompetens kommer till sin rätt. För att konsten ska få en starkare dignitet och förståelse måste fler enheter än Kulturenheten vara delaktiga i dess process och tillsammans ta ett ansvar. Det behövs därför ett forum för detta samarbete, en konstkommitté samt en bestämd beslutsprocess med klar ansvarsfördelning. (se nedan för utförligare beskrivningar)

Icke kommunala samarbetspartners

Kommunen bör även föra ett kreativt samarbete med Statens konstråd. Kommunen kan med fördel i ett tidigt skede (när de ska uppföra offentlig konst) kontakta Statens konstråd som kan bidra med både kunskap och ekonomiska medel. Kommunen behöver inte samarbeta med Statens konstråd i alla projekt som rör den offentliga konsten, utan kan välja att kontakta Statens konstråd vid större projekt eller när svårigheter uppstår. Kommuner som Eskilstuna och Uddevalla, som inte har en alltigenom fungerande beslutsprocess kan med fördel ta hjälp av Statens konstråd för att både forma en bättre beslutsprocess samt skapa intresse och inspiration för den offentliga konsten.

Kommunen kan även söka möjliga samarbetspartners i den privata sektorn, för att tillsammans arbeta för attraktivare och levande offentliga rum. Uddevalla kommun startade under hösten 2004 ett projekt för att i samarbete med privata fastighetsägare uppföra ljusinstallationer i en avgränsad del av centrala staden. Kommunen ska stå för installationen och fastighetsägarna för underhållet av ljusarmaturerna. Inom Eskilstuna finns liknande diskussioner om att fastighetsägarna i centrala staden ska var delaktiga i skötseln och förvaltningen av allmänplatsmark som står i kontakt med deras fastighet. Detta är juridiskt möjligt enligt PBL och trots att svårigheterna att genomföra förslaget är många, finns värdefulla fördelar med att dela ansvaret och få en bättre koppling mellan fastighet, fasad och gaturum. Den konstnärliga gestaltningen skulle även kunna var en del i detta samarbete. Ett samarbete som detta medför ökade möjligheter för den offentliga konstens utformning och uttrycksformer.

Beslutsdokument och konstplan

Kommunerna Eskilstuna och Uddevalla är bägge i behov av tydliga beslutsdokument och riktlinjer för hur exempelvis samarbete, uppförande och tillvägagångssätt för den offentliga konsten ska se ut. Kommunerna behöver både formulera långsiktiga målsättningar och strategier för att uppnå dessa mål, samtidigt som behovet av en detaljerad ansvarfördelning och beslutsprocess är viktig. Ekonomiska frågor, så som budgeterade medel för både uppförande och underhåll samt vilken typ av anslag den offentliga konsten ska ha, måste finnas med i sådana bestämmelser för att garantera konsten och dess kvalitet. Viktigt är att dessa riktlinjer eller bestämmelser blir politiskt

förankrade samt att de stöttas av alla delar av berörda förvaltningar som ska efterleva dem.

Kommuner kan arbeta på flera sätt för att fastställa den offentliga konstens beslutsprocess och målsättningar. Kommunen kan upprätta en separat konstplan eller integrera konstfrågor i översiktsplanen, fördjupad översiktsplan eller gestaltningsprogram som beskriver övergripande mål och strategier för den offentliga konsten. Dock bör den offentliga konstens beslutsprocess och ansvarsfördelning bestämmas i ett separat dokument som antagits av kommunfullmäktige.

Kommunfullmäktigebeslut

Ett sådant kommunfullmäktigebeslut eller policydokument finns inte i Eskilstuna kommun, men behovet är tydligt, då processen och kommunikationen mellan olika parter inte fungerar enligt en bestämd linje. Uddevalla kommun har dock en relativt fungerande process som verkar enligt ett invant mönster, men denna process är relativt bräcklig då den till stor del bygger på personliga kontakter. Gotlands kommun har upprättat ett dokument som kallas *Mål och riktlinjer för konstnärlig utsmyckning,* som på ett enkelt och kortfattat sätt fastställer ekonomiska anslag, anskaffning, process och uppförande av den offentliga konsten.

En tidigare påpekad brist i Eskilstuna är att många större projekt och förändringar i stadsrummet utformas av konsulter i samarbete med kommunen. Detta innebär ytterligare en samarbetspartner och ytterligare ett steg från Kultur- och Fritidsförvaltningens verksamhet. Ett kommunfullmäktigebeslut som beskriver fördelningen och samarbetet mellan konsult och kommun är lösningen på problemet.

Översiktsplan, fördjupad översiktsplan och gestaltningsprogram

Den offentliga konsten ska också integreras i kommunens olika planer. Kommunen ska i den kommuntäckande översiktsplanen endast övergripande nämna vikten och betydelsen av estetik och offentliga konst för att på så vis markera ett ställningstagande. I nästa nivå, fördjupad översiktsplan, gestaltningsprogram eller estetiskt program bör emellertid den offentliga konsten få ett ökat utrymme och detaljeringsgrad.

Eskilstuna kommun har ett relativt uttömmande gestaltningsprogram för innerstaden, men dokumentet berör inte den offentliga konsten. I Uddevallas gestaltningsprogram innefattas en enkel rekommendation om att konst kan placeras på platser i gaturummet där människor vistas för att bidra till en stadsmässighet (vilket är ett relativt självklart påstående). Uddevalla kommun ger även förslag och exempel på olika behov och placeringar av konst i sin fördjupade översiktsplan för centrala staden. Inget av dokumenten innefattar dock direkta direktiv gällande konstens beslutsprocess eller detaljerade rekommendationer om konstens placering. **Ett gestaltningsprogram eller en fördjupad översiktsplan ska innehålla mer detaljerade rekommendationer för hur konst kan placeras i relation till exempelvis möbleringszoner och trafiksäkerhet, beskrivningar av geografiska och rumsliga behov, redogörelser för konstens förutsättningar samt vägledningar i hur konsten och det offentliga rummet kan integreras för att skapa attraktiva offentliga rum.**

Konstplan

Kommunen kan tillsammans med ett policydokument från kommunfullmäktige och med ett gestaltningsprogram upprätta en konstplan. Rekommendationer från projektet *Konstens kraft* beskriver att en konstplan ska försöka ge svar på vilken roll konst och gestaltningsfrågor kan ha i utvecklingen av en kommun. Konstplanen ska sätta konstfrågor i ett kommunalt helhetsperspektiv och visa vilken roll konst och gestaltningsfrågor ska ha i kommunens utveckling. Konstplanen ska innehålla övergripande mål och strategier för att lösa problem och brister inom kommunen. Planen ska även fungera som en rekommendation och påminnelse om konstens betydelse vid exempelvis byggnation eller skolarbete. (Västra Götalandsregionen et al. 2004, s. 31) En konstplan bör således behandla både den fasta och den lösa offentliga konsten och måste vara förvaltningsöverskridande. Gotland rubricerar sin plan som ett verktyg som medvetandegör konsten och visar på en vilja som utgår från kommunpolitiska mål. (Gotlands kommun 2004)

Enprocentsregel eller ett fast anslag

Ett beslutsdokument antaget av Kommunfullmäktige ska innehålla bestämmelser om de medel som ska tilldelas den lösa och fasta offentliga konsten. Medlen till konsten kan bestå av antingen ett fast anslag eller en angiven procentsats.

Enprocentsregeln bör inte vara rekommenderande som den är i Eskilstuna, utan fastställd som den är i Uddevalla. Enprocentsregeln kan emellertid sägas ha vissa brister. Regeln är i både Eskilstuna, Uddevalla och Gotland kopplade till om-, till- eller nybyggnad av kommunala *byggnader*, alltså inte parker eller gaturum. Detta medför att det finns områden (exempelvis stadsparker eller villaområden) som sällan eller aldrig får chansen att berikas med konst. **Detta avhjälps genom att enprocentsregeln även omfattar all upprustning/ombyggnad som sker**

på allmän platsmark. Detta skulle innebära att även gatumiljöer, parker och torg skulle få finansiellt stöd till estetiska gestaltningar. En annan brist är att om-, eller tillbyggnader ofta är av mindre omfattning och att en procent därför blir en för liten summa för att uppföra offentlig fast konst. **Detta kan dock avhjälpas genom att kommunen grundar en regel som säger att alla mindre projekts procentandel kan samlas gemensamt för att vid ett senare tillfälle uppföra konst på en annan plats inom kommunen. Den kommunala enprocentsregeln bör även omfatta de kommunala bolagen. Kommunen kan även besluta om ett fast anslag till den offentliga konsten.** Dock finns en viss risk med ett fast anslag, då kommunen i ekonomiskt dåliga tider lättare kan minska detta anslag eller helt ta bort det.

Samrådsgrupp, konstråd eller konstkommitté

Båda kommunerna Eskilstuna och Uddevalla saknar ett starkt forum för konsten som har förbindelser i Stadsbyggnadsförvaltningen och i Kultur- och Fritidsförvaltningen. Kommunerna behöver en konstkommitté som kan vara den naturliga grundstommen i konstens beslutsprocess och som kan fungera som en samlande enhet med huvudansvar.

En konstkommitté måste ha mandat att fatta beslut och måste bestå av sakkunniga och tjänstemän från Kultur- och Fritidsenhet, Stadsbyggnadsenhet, Museer, konstnärer och andra sakkunniga inom konsten. Denna förankring av konstkommittén i olika förvaltningar och yrkesområden är mycket viktig för att konsten ska kunna föras till en högre dignitet och på ett bättre sätt kunna sammanfogas med sin omgivande miljö. Att en kommun har ett starkt och fungerande konstråd är troligtvis det viktigaste och mest betydelsefulla verktyg en kommun kan ha för en fungerande beslutsprocess.

Olika kommuner har olika förvaltningssammansättningar som fungerar på olika sätt, vilket gör att även en konstkommitté kan få olika utseende. Konstkommittén kan med fördel ha en kärna, en fast grupp av ledamöter med god erfarenhet och insikt från både stadsbyggnads- och kulturenheten. Kommittén kan även bestå av tillfälliga ledamöter, inbjudna konstnärer eller tjänstemän med speciella kompetenser som behövs vid aktuella projekt. Om politiker ska sitta med i ett sådant råd eller inte, har vi förstått är en omtvistad eller känslig fråga. Vi har inte tagit ställning till detta, då vi anser att det är upp till den enskilda kommunen att bestämma.

I alla kommunala byggnadsprojekt och andra projekt som omfattar offentlig konst, måste konstkommittén ha en aktiv och beslutande roll. Ofta tillsätts en projektgrupp vid uppförandet av konst, denna grupp måste tillsättas av eller till viss del bestå av konstkommittén.

Konstprocess och konstnär

Utöver att skapa intresse för konsten, samarbeta över förvaltningar, upprätta beslutsdokument och konstplan, bilda konstkommitté och fastställa anslag till den offentliga konsten måste även samarbetet med konstnären fungera. En konstnär måste komma tidigt in i planeringsarbetet och här har planeraren och arkitekten en viktig roll. **Planeraren och arkitekten måste hålla sig ajour och vara spindeln i nätet, det är dom som ska starta samarbetet med övriga enheter och se till att kulturenheten och konstnären tidigt kopplas in i planeringsarbetet. Det är sedan konstkommitténs ansvar att fortsätta samarbetet för att konstnären ska få inblick i och möjligheten att påverka projektets utveckling. Konsten och konstnären ska ses som en resurs för planerare och arkitekter för att skapa ett attraktivt stadsrum.**

Konstnären och planeringsprocessen

Konstnären har förmågan att se miljön med andra ögon än planeraren och arkitekten. Konstnären ger miljön en ökad laddning genom att föra in oväntade inslag eller förtydliga arkitektoniska visioner genom konstens färg, form och material. Det är dock inte enbart konstnärens uppgift att stå för det konstnärliga, det måste finnas ett samspel mellan arkitekturen och konsten. För en konstnär kan det vara svårt att finna fungerande samarbetsformer i en kommunal värld med flera olika yrkesgrupper med olika kompetenser och intressen. Inställningen är självklart individuell, men för många konstnärer är det inte inbjudande att inpassa sig i en arbetsprocess, där hänsyn måste tas till andra aspekter inom byggprocessen. För andra konstnärer kan särskilda krav istället ses som en stimulerande utmaning. (Kulturdepartementet 1995, s. 25-26)

Det kan likväl vara svårt för kommunala tjänstemän att anpassa sig till den konstnärliga processen. För exempelvis projektörer eller kommunala politiker kan det vara svårt att i förväg förstå och få en bild över hur konstverket kommer att se ut i den specifika miljön. Detta leder till att byggherrar och politiker ofta känner en osäkerhet inför de estetiska aspekterna i byggprocessen. (Kulturdepartementet 1995, s. 25) Viktigt är att ge konstnären ett förtroende och lita på hans expertis, samtidigt som konstnären måste

inkluderas tidigt i projektet för att kunna förmedla sitt budskap och den betydelse som konstverket innehar. Svenska kommunförbundet (1993, s. 11) och många andra, både konstnärer och planerare, påpekar det faktum att konstnären måste komma in tidigt i planeringsskedet för att kunna uppnå ett bra resultat. **Om konstnären kopplas in tidigt i processen får han goda chanser att lära känna platsen och dess historia samt kunna förstå de önskemål och behov som kommunen har.** Ett tidigt samarbete innebär att samspelet mellan arkitektur och konstverk blir tydligare och att konsten inte enbart påverkar detaljer i rummet utan också dess helhet.

Viktigt i processen är också att föra en dialog mellan projektets olika parter samt att inhämta inspiration och information från tidigare uppskattade konstprojekt. När ett byggnadsprojekt beslutas omfatta även ett konstverk, bildas ofta en projektgrupp (denna grupp måste tillsättas av eller till viss del bestå av konstkommittén) som leds av arkitekt, planerare eller konstkonsult. Denna grupp bör även bestå av en konstnär, dock inte den som uppför verket, som kan bidra med det ”konstnärliga ögat” samt vara med och fatta beslut. Projektgruppen ska driva konstprojektet inom ramen för det eventuella övriga byggandet och bör även ta fram ett så kallat konstprogram. I ett konstprogram beskrivs vem som tar ansvar för genomförande, samordning, kostnadsram samt en plan för underhåll. Samtidigt som konstnären arbetar med sitt verk utförs de arbeten som berör byggnationen och de eventuella särskilda installationer som krävs för konstverket, så som fundament eller omgivande belysning. Konstnärens tidiga inblandning är även viktig för att säkra de ekonomiska resurserna som krävs för att genomföra konstprojektet. Det är även resurssparande att konstverket kan uppföras i samband med det övriga byggandet. Det är i början av ett projekt, då beräkningar och kalkyler görs, som man vet vilka medel som finns att tillgå och hur man ska prioritera. (Kulturdepartementet 1995, s. 24-25)

Analys- och samarbetsmetod som en del av beslutsprocessen

I förgående avsnitt har vi beskrivet på vilket sätt vi anser att kommuner ska arbeta med den offentliga konsten, för att skapa ett bra arbete och samarbete kring den offentliga konsten. Följande punkter har vi fastställt;

- **skapa intresse och engagemang hos beställare och politiker**
- **samarbeta över förvaltningsgränser, med privata sektorn och Statens konstråd**
- **upprätta beslutsdokument och en konstplan**
- **fastställ enprocentsregel och/eller ett fast anslag som omfattar både byggnader och allmänplatsmark**
- **föra ett tidigt och aktivt samarbete med en konstnär under beslutsprocessen**

Interaktionen mellan konst och rum, konst och planering är dock något som ovanstående punkter inte helt kan förbättra. Att konstnären får komma in tidigt i beslutsprocessen underlättar till viss del interaktionen, men vi anser efter våra intervjuer och efterforskningar att det behövs något ytterligare. Vad kommuner även behöver är en;

- **analys- och samarbetsmetod**

En analys- och samarbetsmetod kan beskriva och analysera konstens och rummets behov och möjliga utveckling samt vara ett forum för samarbete mellan berörda parter. Det är just ett sådant verktyg, en analys- och samarbetsmetod, som vi arbetat fram och som vi kommer att presentera i följande avsnitt.